

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

На тему: **«Дискурс і влада: семантичне значення корупції в умовах війни»**

Виконав: студент 2-го року навчання
Спеціальності 052 Політологія
Освітньо-наукової програми
«Антикорупційні студії»
Пшик Владислав Русланович
Науковий керівник
Кандидат філософських наук, доцент
Амельченко Н.А

Рецензент Прізвище, ініціали

Магістерська робота захищена

З оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« » _____ 20__ р.

Київ – 2025 р.

ПЛАН

Вступ.....	с. 3 – 13
1. Дискурсивний підхід до розуміння корупції: теоретико-методологічний вимір.....	с. 14 – 37
1.1 Дискурс як практика влади	с. 14 – 26
1.2 Корупція як «порожній означник».....	с. 26– 37
2. Інтерпретативні моделі корупції в українському порядку дискурсу	с. 38 – 51
2.1 Корупція як проблема політичної системи	с. 38 – 46
2.2 Модель розуміння корупції як проблеми «принципала-агента».....	с.46 – 51
3. Дискурс-аналіз артикуляції позначнику «корупції» в умовах війни	с. 52 – 76
3.1. Прирівнення корупції до державної зради: антикорупційна політика як засіб відтворення політичного панування	с. 52 – 63
3.2. Значення «дискурсивної кризи» у політичному порядку дискурсу	с. 63 - 76
Висновки.....	с. 77 – 86
Список використаних джерел і літератури.....	с. 87 – 91
Анотація	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження:

Позначник «корупція» є квазі-очевидним терміном, який, попри утворення певних зафіксованих мнемонічних рамок визначення, залишається відкритим для інтерпретації, утворюючи полісемантичність знаку. Так, з однієї сторони, корупція є широким та невизначеним терміном, який об'єднує у собі значну кількість ланцюгів еквівалентностей, але при цьому, він містить у собі чітко виражене семантичне наповнення, яке встановлює когерентність «корупції» до певного негативного означення, тим самим виконуючи нормотворчу функцію¹. Наслідком цього є те, що позначник «корупція» виступає майданчиком для боротьби суб'єктів політики, що дозволяє нам визначити його як вузлову точку – «ключовий, і разом із тим, “пустий” знак, навколо якого, у співвідношенні, артикулюються інші знаки задля надання означення»², і який виступає у якості «точки зіткнення» тих чи інших дискурсів у межах їх агональної взаємодії за встановлення культурної гегемонії.

Згідно до дискурсивної теорії, як конструктивістського напрямку (Ернесто Лаклау, Шанталь Муфф) так і напрямку критичного дискурс аналізу (Норман Ферклоу, Теун Ван Дейк), метою такої боротьби є становлення значення, формованого суб'єктами влади, як домінуючого – перетворення «антифізису», (соціального конструкту, який містить суб'єктивну природу) відповідного до цілей, цінностей, та пріоритетів адресантів, у «псевдофізис» (натуралізований, самоочевидний сенс - міф\істина). Теоретично, наслідком такої седиментації значення є матеріалізація уявлюваного, що отримує форму певної соціальної зміни. Це твердження є основоположним припущенням теорії кризи та змін Дірка Наберса, що визначає «телеологічну» природу процесу седиментації знаку - хоча «продукт» дискурсу отримує різні концепти у залежності від використовуваного

¹ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

² Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

підходу, як наприклад «залишкові практики» (теорія кризи і змін), «ідеологічні ефекти» (критична теорія), «ментальні моделі» (соціокогнітивна теорія), усі вони зберігають єдину функціональність, яка полягає у ролі «конституту» соціальної практики. Проте, унаслідок того, що Норман Ферклоу визначає як «діалектичне взаємовідношення дискурсивної і соціальної практики», у тій же мірі, як «режим істини», утворений рецепційованими конвенціями комунікативних подій, впливає на характер відтворення соціальних практик їх продуцентами на основі сформованої системи знань і переконань, так і сам семіозис є однією із складових соціальної практики, а отже, є, детермінованим ними³. Таким чином, дискурс слугує у якості певного «дзеркала» соціальної реальності, відображаючи елементи соціально-політичного контексту, які «обрамляють» відповідні дискурсивні практики, що можуть слугувати «індикатором» соціальних змін, репрезентуючи у собі динаміку тих чи інших дискурсів, «балансу сил» між суб'єктами політики, чи іншими соціальними явищами⁴.

Звідси також впливає і те, що хоча процес політики, направлений на дестабілізацію зафіксованих семантичних наповнень знаку, і визнається дискурс-аналітиками як безперервний, проте його інтенсивність конституюється соціальними змінами, оскільки останні можуть встановити новий контекст, на основі яких суб'єкти політичної влади утворюватимуть нові мнемонічні рамки визначення знаків, зокрема, у вимірі значення корупції. Україна ж, із початку повномасштабного вторгнення перебуває у новому соціально-політичному контексті – контексті війни, що може означати зміну значення корупції та її ролі у політичній боротьбі. Таким чином, залишається прогалина, яка полягає у неясності взаємовідношенням між тими «залишковими» практиками, що були утвореними внаслідок становлення нових соціальних умов, з однієї сторони, та характером

³ Jörgensen M. W., Phillips L. J. Discourse analysis as theory and method. 2002. Ch. 3 : Critical discourse analysis. P. 60-96. URL: <https://methods.sagepub.com/book/mono/discourse-analysis-as-theory-and-method/toc>; Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

⁴ Fairclough N. Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities [Electronic resource] / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 1–21.: URL: https://www.academia.edu/44789534/Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_email_work_card=view-paper

артикуляції «корупції» суб'єктами політики у боротьбі за становлення культурної гегемонії, з іншої, що потребує відповідного дослідження в рамках специфіки актуального хронологічного, соціально-культурного, та політичного контексту.

Ступінь наукової розробки:

Положення про взаємозалежність між дискурсивними практиками та соціальним контекстом, який конституює його, не утворює консенсусу серед дискурс-аналітиків. Першочерговий, «класичний», або ж конструктивістський напрямок дискурс-аналізу, у більшій мірі розроблюваний Ернесто Лаклау та Шанталь Муфф, не охоплював взаємозв'язку між дискурсивними та соціальними практиками, оскільки цей підхід передбачає, що «соціальне формується самим дискурсом»⁵, так само як «істинність і призма погляду на реальність є продуктом дискурсу»⁶.

У свою чергу, напрямок критичного дискурс-аналізу (КДА), який виник на початку 1970-х років, встановив контрадикційний підхід до розуміння соціальної реальності. Зберігаючи основні концепти розуміння дискурсу як артикуляційної системи, а також інших елементів розуміння дискурсу та мовленнєвих практик (як наприклад «вузлова точка», «моменти дискурсу», «міф», тощо), вони, разом із цим визначили дискурс як одну із складових у вимірі більш широких соціальних практик⁷. У великій мірі, причиною цього стала теоретична база неомарксистської ідеології та напрацювання філософів Франкфуртської школи, Антоніо Грамши, П'єра Бурдьє, Юргена Габермаса, Мішеля Фуко, від якої опираються критичні дискурс-аналітики, і яка, у певній мірі, сама по собі змінила ту «призму», із якої останні досліджують дискурс, оскільки змінився сам підхід до розуміння ідеології.

⁵ Jørgensen M. W., Phillips L. J. Discourse analysis as theory and method. 2002. Ch. 2 : Laclau and Mouffe's Discourse Theory. P. 24–60. URL: <https://methods.sagepub.com/book/mono/discourse-analysis-as-theory-and-method/toc>; Пшик В.

Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>

⁶ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

⁷ Fairclough N. Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities [Electronic resource] / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 1–21.:

URL: https://www.academia.edu/44789534/Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_email_work_card=view-paper

Конструктивістський підхід притримується «нейтральної» концепції ідеології - її розуміння як «будь-якої системи уявлень»⁸, у той час як КДА розуміє ідеологію як так звану «хибну свідомість» - засіб відтворення влади та домінування панівних символічних еліт над пригніченими соціальними групами⁹. Таким чином, початково конструктивістський підхід дискурс-аналізу отримав нову течію у формі трансформативістського КДА, який направлений на «емансипаційні цілі» і визначення проблеми пригнічення тих чи інших соціальних груп (свідченням чого є введення таких лексичних кооптацій у їх понятійний апарат як «символічне насильство», «символічна влада\домінування» і т.д.). «Ядро» цього підходу також у певній мірі обумовило встановлення нового розуміння дискурсивної практики як складової соціальної практики – концепт «порядку дискурсу» був переосмислений як «соціальний порядок в його дискурсивному вимірі», а «зміну дискурсивних практик» було визначено «як частину більш широких процесів соціальних і культурних змін»¹⁰. Як приклад, Норман Ферклоу, базуючись від концепту «капіталістичної світосистеми» Іммануїла Валерстайна, досліджував тенденцію «маркетизації» дискурсу на прикладі брошур британських університетів, міжособистісний вимір мови яких характеризується інтердискурсивністю між науковим та підприємницьким дискурсом¹¹ (засвідчуючи тим самим, використовуючи категорії П'єра Бурдьє, вплив «економічного» поля, на «поле» науки). Також, він ввів поняття «паттерну власності»¹², досліджуючи те, яким чином останній впливає на формування таких дискурсивних практик агентів журналістського поля, що сприяли би становленню гегемонії дискурсу,

⁸ Кулик В. Медії в сучасній Україні // Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. – Київ, 2010. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Kulyk_Volodymyr/Dyskurs_ukrainskykh_medii_identychnosti_ideolohii_vladni_stosunky.pdf?HPSESSID=jegusi6ksallqrdst4dacnebn0

⁹ Там само

¹⁰ Fairclough N. General introduction [Electronic resource] / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 1–21. – URL:

https://www.academia.edu/44789534/_Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_?email_work_card=view-paper

¹¹ Fairclough N. Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities [Electronic resource] / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 1–21. – Mode of access:

https://www.academia.edu/44789534/_Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_?email_work_card=view-paper

¹² Fairclough N. Critical analysis of media discourse / N. Fairclough // Media discourse. – London, 1995. – P. 53–68

відтворюваного такими символічними елітами. Таким чином, дискурс-аналіз вийшов за межі досліджень артикуляційних систем «в собі», і також почав включати відповідний «макро-аналіз» на рівні соціально-політичного контексту.

Сучасні ж дискурс-аналітики у більшій мірі характеризуються «прагматичним світоглядом» - визнаючи існування певної «об'єктивної реальності», яке не є виключно продуктом дискурсу, і її можливий вплив на формування дискурсивних практик, із однієї сторони, та не розділяючи при цьому «трансформативістську» мету досліджень критичних дискурс-аналітиків, із другої, вони використовують надбання «конструктивістського» дискурс-аналізу та КДА, адаптуючи та/або виокремлюючи їх теоретичну і методологічну базу під потреби власних досліджень. Одним із яскравих прикладів цього є робота «Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки»¹³ Володимира Кулика, який, досліджуючи вплив медій на творення української ідентичності, а також визначаючи владні стосунки, які виявляються, установлюються, та підтримуються у дискурсі, він, з однієї сторони, оперує понятійним апаратом КДА (використовуючи концепти «ідеологічних ефектів», «символічного домінування» і т.д.) та визнає детермінованість дискурсу соціальними практиками¹⁴, проте водночас відкидає «критичний» концепт ідеології, притримуючись «нейтрального» підходу до її розуміння, наближеного радше до «конструктивістського» підходу.

Не виключенням є і дослідження, які є пов'язаними із визначенням позначнику «корупція» в межах українського дискурсу. Так, наприклад, Оксана Гус,

¹³ Кулик В. Медії в сучасній Україні // Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. – Київ, 2010.
URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Kulyk_Volodymyr/Dyskurs_ukrainskykh_medii_identychnosti_ideolohii_vladni_stosunky.pdf?HPSESSID=jegusi6ksallqrdst4dacnebn0

¹⁴ Кулик В. Медії в сучасній Україні // Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. – Київ, 2010.
URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Kulyk_Volodymyr/Dyskurs_ukrainskykh_medii_identychnosti_ideolohii_vladni_stosunky.pdf?HPSESSID=jegusi6ksallqrdst4dacnebn0; Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

використовуючи концепт кризи та змін Дірка Наберса¹⁵, який, у свою чергу, виробив його на основі поєднання конструктивістського та критичного дискурс-аналізу, досліджувала взаємозв'язок між дискурсивною кризою, що супроводжувалася політичними змінами, з однієї сторони, та зафіксованим семантичним наповненням позначнику «корупція», з іншої. У статті «Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier»¹⁶, шляхом проведення якісного дискурс-аналізу промов президентів Віктора Ющенка та Віктора Януковича на тему корупції, а також їх співставлення із соціальними опитуваннями, дослідниця формулює висновок про те, що на противагу визначення корупції як недоброчесної поведінки службових осіб у рамках проблеми «принципала-агента», формованої Віктором Януковичем, домінуючим у політичному дискурсі, натомість, залишився артикульований Віктором Ющенком фрейм корупції як проблеми політичної системи, яка є протилежністю демократії та євроінтеграції. Причиною цього було визначено політичні зміни. Неєфективність Національного антикорупційного комітету, що підпорядковувався Президенту, а також окремі корупційні випадки, пов'язані із Віктором Януковичем, стали причиною «дискурсивної кризи» у формі невідповідності між формованим у політичному дискурсі образу «сильного господарника» - принципала, який «прагне контролювати корупціонерів», з однієї сторони, та фактичним напрямком на приватне збагачення, з іншої. Дискурсивна криза, у свою чергу, спричинила зміну порядку дискурсу - відмова підписувати Угоду про асоціацію з ЄС встановила нові мнемонічні рамки визначення, у якій була встановлена логіка відмінності між корупцією та євроінтеграцією.

Потребу у такому дослідженні авторка обґрунтовувала із аналітичної проблеми, яка полягає у «вузькості» сприйняття дослідниками питання корупції в Україні, який не ураховує факт того, що означення корупції є явищем динамічним. У контексті дослідження корупції це означає те, що такі підходи визначення до

¹⁵ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018.

URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-78589-9>

¹⁶ Там само

корупції можуть бути неактуальними, оскільки підхід до боротьби із корупцією, як і саме розуміння корупції, може відрізнитися у залежності від контексту та часу. Постановка відповідної проблеми продовжує бути актуальною дотепер. Останні дослідження, спрямовані на визначення значення корупції, обмежуються періодом до 2018 року, проте із цього часу Україна зазнала значних соціально-політичних змін, де однією із найбільш значущих є перебування в умовах повномасштабної війни – її роль у контексті дискурсу корупції залишається невизначеною.

Таким чином, **дослідницьким питанням**, розкриття якого є **метою** цієї наукової роботи, полягає у тому, «яким чином контекст війни вплинув на характер артикуляції суб'єктами політики позначнику корупції у процесі боротьби за становлення культурної гегемонії?». Для досягнення цієї мети, були визначені такі **завдання**:

1. Виокремити теоретико-методологічний вимір дискурсивного підходу до розуміння корупції
 - 1.1 Визначити функціональність дискурсу як практики влади
 - 1.2 Обґрунтувати значення позначника «корупції» як «порожнього означника»
2. Встановити інтерпретативні моделі корупції в українському порядку дискурсу
 - 2.1 Розкрити значення моделі розуміння корупції як «проблеми політичної системи»
 - 2.2 Визначити інтерпретативну модель корупції як проблеми «принципала-агента»
3. Виявити характер артикуляції позначнику «корупції» в умовах війни шляхом дискурс-аналізу
 - 3.1. Розкрити ідеаційний і функціональний характер фреймування корупції як «екзистенційної загрози» та «державної зради»
 - 3.2 Встановити вплив «дискурсивної кризи» на дискурс корупції у політичному порядку дискурсу

Об'єктом дослідження є дискурс корупції, у той час як **предметом дослідження** виступає зміна артикуляційного характеру дискурсу корупції в умовах війни.

Джерельну базу дослідження у першу чергу складає інтерв'ю, яке надав Володимир Зеленський каналу 1+1 за назвою «Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023»¹⁷, у якому вперше, в умовах війни, було ініційовано процес «політики» у вимірі артикуляції фрейму корупції, направленою на дестабілізацію значення, усталеного у наявному порядку дискурсу. Крім того, джерелами дослідження також виступають публікації «6 причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради»¹⁸ від Transparency International Ukraine, «Під виглядом прирівняння корупції до “державної зради” Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності»¹⁹ Центру протидії корупції, а також «Корупція = Державна зрада. "Розумна політика" зареєструвала надважливий законопроект»²⁰ Дмитра Разумкова, що виступають не стільки у якості окремих комунікативних подій, скільки частиною «інтерстекстуальної мережі», що виникла у результаті зіткнення артикуляційної системи, продукованої Володимиром Зеленським, із іншими інтерпретативними моделями знаку, та яка репрезентує динаміку артикуляційного характеру взаємодії суб'єктів політики навколо «пустого означника» корупції у порядку дискурсу. Також, оскільки робота передбачає виокремлення теоретико-методологічного виміру дискурсивного підходу до розуміння корупції, частиною джерельної бази дослідження є попередня робота автора «Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації», де були систематизованими основні положення підходу дискурс-аналізу, розуміння яких

¹⁷ Офіс Президента України. Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31gc0zOyeTo>.

¹⁸ 6 причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptsiyu-ne-mozhna-pryivnyaty-do-derzhzrady/>

¹⁹ Під виглядом прирівняння корупції до “державної зради” Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності. *Центр протидії корупції*. URL: <https://antac.org.ua/news/pid-vyhlidom-pryivniannia-koruptsii-do-derzhavnoi-zrady-tatarov-khoche-peredaty-spravy-pro-top-koruptsiuu-vid-nabu-do-sbu-meta-vlady-unyknyty-vidpovidalnosti/>

²⁰ Разумков Д. Корупція = Державна зрада. “Розумна політика” зареєструвала надважливий законопроект. *Українська правда - Блоги*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/64f0386214166/>.

надасть змогу імплікативно визначити природу позначнику «корупція», а також праці дискурс-аналітиків, які досліджували питання взаємозв'язку дискурсивних та соціальних практик, розуміння дискурсу як практики влади, та поняття дискурсу і його структурних елементів, викладених у роботах «Critical discourse analysis: the critical study of language» Нормана Ферклоу, «Discourse and power» Теуна ван Дейка, а також «Hegemony and socialist strategy» Ернесто Лаклау і Шанталь Муфф. Крім того, теоретико-методологічну парадигму дослідження також доповнюють праці «Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції» Оксани Гус, та «A poststructuralist discourse theory of global politics» Дірка Наберса, у яких було визначено положення дискурсивного підходу розуміння корупції та концептуалізовано процес дискурсивної боротьби суб'єктів політики за становлення культурної гегемонії.

Методологія дослідження передбачає інтердисциплінарний підхід, який включає у себе:

1. Концепт седиментації позначнику «корупції», заснованого на теорії кризи та змін Дірка Наберса, який передбачає собою 4 етапи²¹. По-перше, використання «залишкової практики», яка дозволяє суб'єкту політики задати більш високу ступінь модальності висловлюваним судженням, по-друге, артикуляцію позначнику «корупції» із тими чи іншими елементами та зіткнення цієї артикуляційної системи із іншими інтерпретативними моделями інтерпретації знаку. По-третє, матеріалізацію уявлюваного значення «антикорупції» (яка впливає із артикульованого значення корупції), що втілюється у безпосередньому полісу – антикорупційній політиці. По-четверте, утворення нового панівного значення «корупції» та залишкової практики, яка виступатиме у якості пресупозиції, на основі якої вироблятимуться подальші дискурсивні практики. Користь даної теорії для дослідження полягає у тому, що вона дозволяє сформулювати основні елементи артикуляції позначнику корупції у політичному дискурсі, що потребуватимуть аналізу у дослідженні. Особливу значущість, у цьому вимірі, становлять перші два етапи седиментації корупції. Використання «залишкової практики» втілюється у якості пресупозицій, вироблених унаслідок

²¹ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018.
URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-78589-9>

- попереднього формування дискурсивних практик, зокрема у контексті війни – визначення цих міфів, які застосовуються у процесі седиментації позначнику корупції, дозволить безпосередньо встановити їх вплив на рівні його означення. У тій же мірі, етап артикуляції позначнику корупції, та його зіткнення із іншими моделями інтерпретації знаку, дозволить визначити встановлені ланцюги еквівалентності до позначнику «корупції», а також співставити його із значенням, встановленими у інших артикуляційних системах в межах політичного дискурсу
2. Теорію КДА у традиції Нормана Ферклоу, що передбачає концепт розуміння дискурсу як «(1) використання мови у соціальній практиці, (2) різновиду мови всередині певної специфічної області, (3) мовлення із певної позиції, а також такого який одночасно є як детермінованим соціальними практиками, так і такого, який конститує їх, що включає у себе розуміння семіозису як однієї із складових соціальної практики»²². Також, при формуванні якісного та кількісного методу дослідження, застосовуватимуться положення структурно-функціональної лінгвістики, що передбачає виокремлення елементів мовлення із призми трьох вимірів – «міжособистісного», «текстового», та «ідеаційного»²³, який містить найбільшу значущість у контексті означення «корупції». Також, особливе значення у контексті дослідження становить формований КДА концепт «порядку дискурсу», оскільки він дозволяє визначити динаміку взаємодії дискурсів навколо «порожнього означника» корупції.
 3. Конструктивістська теорія дискурсу Лакло і Муфф, яка включає у себе концепт дискурсу як артикуляційної системи, а також його елементів, які будуть включені у якісний метод дискурс-аналізу.

Застосування інтердисциплінарного підходу у дослідження обумовлено тим, що хоча кожна із вказаних теорій охоплює певну частину досліджуваних елементів, самі по собі вони не здатні надати повну «призму», із якої можливо було б розглядати питання впливу війни на артикуляцію значення корупції. Так, хоча конструктивістська теорія надає можливість розглянути дискурсивні практики, які включали би процес артикуляції значення корупції, проте визначення значення цих дискурсивних практик у вимірі більш широких соціальних практик було б неможливим, так само, як і була б неможливою сама постановка аналітичної проблеми та дослідницького питання. У тій же мірі, концепт Дірка Наберса хоча і передбачає певне взаємовідношення між дискурсивною та соціальною практикою у вимірі інституалізація уявлюваного значення та утворення на її основі залишкової практики, проте не ураховує можливих недискурсивних факторів, які могли би

²² Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

²³ Fairclough N. Critical discourse analysis as a method in social scientific research / Norman Fairclough // *Methods of critical discourse analysis*. – London, 2001. – P. 121–139.

впливати на артикуляцію значення корупції. Також, дослідження із призми виключно теорії критичного дискурсу-аналізу було б неможливим, оскільки сама специфіка КДА передбачає радше дослідження проблематики символічного домінування, та пригнічення, аніж саму артикуляцію значень. Саме із цієї причини, в дослідження було включено концепт седиментації позначнику «корупції», заснованого на теорії кризи та змін Дірка Наберса, який дозволяє розглянути дискурсивні практики саме із призми процесу артикуляції корупції.

Крім того, методологія дослідження включає також підхід визначення семантичного значення корупції у комунікативних подіях суб'єктів політики, що передбачає виокремлення ключових елементів дискурсу за Норманом Ферклоу (порядок дискурсу, інтердискурсивність, інтертекстуальність, модальність, транзитивність), а також Лакло і Муфф (вузлові точки, моменти дискурсу, ключові ідентичності, міф)²⁴. Концепт вузлової точки, як «ключового знаку, “навколо” якого артикулюються інші знаки із метою надання першому певного означення»²⁵, має першочергове значення, оскільки досліджуватимуться саме ті дискурсивні практики, у яких цією вузловою точкою виступає позначник «корупції». Такі елементи як ключові ідентичності, інтертекстуальність, модальність, та транзитивність дозволяють концептуалізувати характер артикуляції вузлової точки, та виокремити ймовірне застосування «залишкових» практик у дискурсивних практиках, визначивши ймовірний вплив контексту війни на артикуляцію «порожнього означника». Елементи «порядку дискурсу» та «інтердискурсивності» дозволяють визначити «баланс» сил артикуляційних систем і вироблюваних фреймів у тих чи інших комунікаційних подіях на «мікрорівні» дискурсивних практик. Міф же є безпосереднім втіленням поняття «залишкової практики» у вимірі седиментованих фреймів «дискурсу-гегемону», що втілюються у якості пресупозицій на рівні метамови, розроблюваного Дірком Наберсом, у той час як елемент «моменти дискурсу» передбачає безпосередні випадки артикуляції елементів у дискурсі та встановлення відповідних ланцюгів еквівалентності – обидва компоненти дозволяють концептуалізувати семантичне значення корупції.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, шістьох підрозділів, висновків, та списку використаної літератури. Обсяг роботи складає 91 сторінку.

²⁴ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

²⁵ Там само

Розділ 1. ДИСКУРСИВНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ КОРУПЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

1.1. Дискурс як практика влади

Як було визначено у вступі, наукова робота передбачає модель розуміння корупції із призми соціально-конструктивістського підходу, який характеризується не стільки наявністю певної встановленої пресупозиції щодо розуміння цього позначнику, скільки її розуміння як певного функціонального «елементу», що отримує своє значення в межах дискурсивних практик. Таким чином, дослідження семантичного значення корупції в умовах війни, обумовленого характером артикуляції цього позначнику у межах політичного дискурсу, потребує першочергового визначення основних положень дискурс-аналізу, розуміння яких імплікативно визначатиме природу позначнику «корупція», зокрема її розуміння як результату, і водночас інструменту процесу політики.

У цьому вимірі, визначальним постає поняття дискурсу, оскільки саме воно виступає «посередником» у розумінні соціальної реальності. В постструктуралістській традиції, до якої також належать Ернесто Лакло та Шанталь Муфф, дискурси задаючи певне значення до елементів, разом із цим формують у його «реципієнтах» відповідні когнітивні моделі у формі ланцюгів еквівалентностей (тобто різних означень, із якими асоціюються розуміння елементів), що задають осмислення соціального світу. Із призми такого розуміння, дискурс концептуалізується не лише як об'єднання певних комунікативних подій у текстовій, візуальній, вербальній, чи будь-якій іншій формі, але й як відповідна сукупність зафіксованих значень у межах певної області, функціональність яких полягає у конституюванні значень соціальної реальності. Таким чином, дискурс не лише описує реальність – він її створює, визначаючи конвенційні норми сприйняття реальності (у разі його седиментації), а також спосіб, у який таку реальність та її окремі значення може бути описано. Звідси випливає те, що поняття «реальності» містить у собі дискурсивно зумовлену природу, оскільки його сприйняття стає

можливим лише в рамках певного символічного впорядкування, що конститується дискурсом.

Разом із цим, слід також зауважити, що сукупність таких значень є динамічною – оскільки дискурс є радше «процесом», аніж певною «константною» системою. Причина полягає у функціональності дискурсу - дискурс, через «моменти дискурсу» намагається задати елементам (тобто знакам які є ще не зафіксованими і які є полісемантичними, тобто мають багато різних значень), певних позицій у дискурсі, тим самим зводячи їх до зафіксованого знаку²⁶. При цьому також важливо, яким саме дискурс встановлює значення таких знаків - він формує це через процес який Лакло і Муф також називають «артикуляцією», тобто співвідношення одних елементів із іншими елементами²⁷. Саме таким чином, унаслідок артикуляційної практики, починає формуватися певна структура елементів, у якому ці елементи і стають знаками через співвідношення – саме цю структуру Лакло і Муфф називають дискурсом. І при цьому певна особлива форма співвідношення цих елементів призводить до того, що стає можливим його інтерпретація тільки через певне одне значення, а не інше. Причина полягає у тому, що зв'язки (що деякі дискурс-аналітики також називаються «ланцюгами еквівалентностей»), які встановлюються між моментами, виключають решту можливостей інтерпретувати знак через інші значення, і таким чином, об'єднувати знаки через інші зв'язки.

Із цієї причини Лакло та Муф також називають дискурс обмеженням можливостей²⁸ – визначаючи певний спосіб розуміння соціальної реальності, він також виконує функцію інституціоналізації сенсу. Дискурс виключає область «альтернативних» значень тих чи інших ланцюгів еквівалентностей, що були сформованими у інших артикуляційних системах, тим самим «виводячи» їх за

²⁶ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

²⁷ Там само

²⁸ Jørgensen M. W., Phillips L. J. Discourse analysis as theory and method. 2002. Ch. 2 : Laclau and Mouffe's Discourse Theory. P. 24–60. URL: <https://methods.sagepub.com/book/mono/discourse-analysis-as-theory-and-method/toc>.

рамки власної семантичної структури²⁹ - такі «виключені» значення елементів, що уже були артикульованими у дискурсі, дискурс-аналітики також називають «областю дискурсу». «Область дискурсу» завжди містить додаткові значення, які могли б «мати у собі» уже зафіксовані знаки, проте вони були виключені для того, аби була сформована сама артикуляційна система³⁰ – тобто сам дискурс. Таким чином, дискурс також характеризується певною закритістю, оскільки він виводить інші можливі значення у «область дискурсу». Так, наприклад, якщо у неоліберальному дискурсі було артикульовано одне означення економічної свободи – «складова загальної свободи», то у випадку соціалістичного дискурсу встановлено когнітивну структуру, що асоціює значення економічної свободи із економічною рівністю. Водночас, обидві артикуляційні системи виключають означення цього елемента - їх використання стає можливим лише на рівні “constitutive outside” як дискурсивного втілення Іншого³¹ у вимірі репрезентованого, вторинного дискурсу.

Разом із цим, як зазначає Пшик Владислав у роботі «Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації»: «Дискурс ніколи не може бути повністю закритим, оскільки процеси переходу від елементів до моментів ніколи не можуть бути закінченими повністю. Це обумовлюється тим, що виключені значення у області дискурсу завжди є виключеними тимчасово, тому що мова сама по собі ніколи не “застигає у часі”. Так, безперестанно відбуваються комунікативні акти, які хоча і є конституційованими дискурсами, але разом із тим впливають на самі дискурси або можуть навіть створювати нові. Тому значення, які знаходяться у області дискурсу, завжди можуть дестабілізувати уже зафіксовані значення. І більше того, оскільки існують багато дискурсів кожен із них намагається артикулювати елементи під

²⁹ Там само

³⁰ Там само

³¹ Jessop B. Critical discourse analysis in Laclau and Mouffe’s post-Marxism. *Simbiótica*. 2019. Vol. 6, no. 2. P. 8–30.
URL: <https://www.redalyc.org/journal/5759/575962175004/html/>.

власне значення, тому дискурси знаходяться у стані боротьби, а знаки внаслідок цього не можуть бути назавжди зафіксованими у мові»³².

Цей процес є безпосередньо пов'язаним із поняттям «політики», що із призми постструктуралістської традиції уявляється не стільки як «policy» у вимірі певного вироблення, ухвалення, і здійснення управлінських рішень, скільки як «politics» у вимірі процесу боротьби за фіксацію значень. Звідси впливає те, що політика Лакло і Муффа розглядається як певний засіб, через який конститується значення соціальних явищ, і разом із цим виключаються інші способи їх визначення³³. У цьому вимірі, їх позиція щодо визначення політики є когерентною із позицією у П'єра Бурдьє – її розуміння як простору боротьби за легітимне бачення світу³⁴. Таким чином, під «політичним» розуміється у першу чергу те, що передбачає певну можливість «розриву» у можливих способах відтворення мнемонічних рамок визначення в рамках різних дискурсів, що обумовлює їх «агональну» функціональність.

При цьому, центральним елементом боротьби у такому разі виступає поняття «гегемонії», тлумачення якого бере витoki із марксистської традиції, зокрема робіт Антоніо Грамши, який звертав увагу на те, що гегемонія певних соціальних класів втілюється не тільки і не скільки у формі домінування через примус, але також і у вимірі добровільної згоди на встановлення культурно-ідеологічного лідерства панівних класів, що втілюється у якості натуралізації продукуваних ними конвенцій, та як наслідок легітимації, підтримки та відтворення відповідного соціального порядку³⁵. З призми дискурсивного підходу, така гегемонія втілюється на рівні «седиментації» дискурсу, коли домінування його конвенцій у порядку дискурсу стає результатом процесу артикуляції, унаслідок якої окреме означення

³² Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

³³ Jessop B. Critical discourse analysis in Laclau and Mouffe's post-Marxism. *Simbiótica*. 2019. Vol. 6, no. 2. P. 8–30.

URL: <https://www.redalyc.org/journal/5759/575962175004/html/>.

³⁴ Bourdieu P. Politics and sociology: general sociology, volume 5 / trans. from fr. by P. Collier. 2023.

³⁵ Грамші А. В'язничні зошити / пер. з іт. Р. Тиса. 2-ге вид. Київ : Вперед, 2017. 417 с.

«пустих знаків» набувають гегемонного статусу, починаючи уособлювати його «загальноприйняте» бачення. При цьому, ураховуючи безперервність процесу політики як артикуляції значень соціальної реальності, встановлення такої гегемонії не є константною – вона втілюється лише на рівні тимчасової фіксації значень «нестабільних, суперечливих, та відкритих для боротьби елементів»³⁶. У цьому вимірі, гегемонія постає результатом постійної боротьби за домінування конвенцій одного дискурсу над іншим, а отже, є контингентною. Звідси також впливає і те, що політичне, як «politics», у першу чергу втілюється у якості боротьби за сенс, у якому результат «перемоги» втілюється у якості дисемінації фреймів у вимірі означення елементів, навколо яких здійснюється агональна взаємодія дискурсів.

Елементи, що несуть в собі функціональність у якості «точки зіткнення» дискурсів, «об'єкту» їх політичної боротьби, також називають «порожніми означниками» (empty signifier) або ж «мінливими знаками» – вони характеризуються значною полісемантичністю, об'єднуючи у собі «множинні та суперечливі означення»³⁷. Таким чином, «пусті означники» - це такі позначники, які містять у собі значний «розрив» із позначуваним, семантичний простір якого намагаються заповнити дискурси, конкуруючи за це між собою. При цьому, «семантична порожність» таких «порожніх означників» дає їм можливість претендувати на універсальність – якщо такі контингентні елементи не містять у собі чітко зафіксованих значень, суб'єкти політики можуть наповнювати їх різними ланцюгами еквівалентностей, (наслідком, чого, як зазначає Дірк Наберс, може бути «створення нових норм, ідентичностей, проблем, потреб, та шляхів їх вирішення»³⁸). Разом із цим, «пусті означники» також часто виступають у якості «вузлової точки»³⁹, що організує дискурс у тому чи іншому комунікативному акті

³⁶ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

³⁷ Там само

³⁸ Nabers D. A poststructuralist discourse theory of global politics. New York : Palgrave Macmillan US, 2015.

URL: <https://doi.org/10.1057/9781137528070>

³⁹ Там само

та встановлює значення інших елементів шляхом артикуляції. Ураховуючи ці риси, «порожні означники», завдяки своїй відсутності чітко встановленого означення, а також «центральної» ролі у артикуляційній системі, містить у собі значний політичний потенціал у вимірі механізму встановлення гегемонії тим чи іншим продуцентом дискурсу, оскільки він здатен виступати «вихідною точкою» для формування наступних ланцюгів еквівалентності. Так, у разі, якщо певний «дискурс-гегемон» (Лакло і Муфф також називають такі дискурси «об’єктивними» - такими, що «випадають в осад»⁴⁰) стає домінуючим, то ті ментальні моделі (а саме ланцюги еквівалентностей, що втілюються у якості взаємозв’язків між позначниками та певними означуваними, що пропонує дискурс), які він пропонує, починають розумітися ніщо інше, «як природній стан речей». Так, дисемінація певних фреймів щодо розуміння соціальної реальності може бути настільки «успішною», що їх реципієнти можуть більше «не вбачати» інших можливих альтернатив та сприймати їх як «самоочевидні». У такому випадку, вони реалізуються у якості пресупозиції, яка виступає на рівні метамови, або, іншими словами, перетворюються у «міф».

Поняття «міфу», так само як і поняття «позначнику» та «означуваного», у свою чергу, впливають із структуралістичної традиції, зокрема праці «Міфології» Ролана Барта. Застосовуючи схему знаку Фердинанда де Соссюра, він запозичує три елементи семіологічної системи - позначник, позначуване і знак. Позначник вказує на певний предмет, або ж "есенцію"⁴¹. Сам по собі позначник не несе у собі ніякого змісту, який виходив би за межі самого позначуваного предмету. Натомість, позначуване же відповідає на питання "що позначає?". Позначуване відсилає не стільки до «форми», втіленої у предметі, а самого змісту такого предмету, таким чином вказуючи на певний абстрактний концепт. У свою чергу, знак виступає як певний результат співвідношення цих двох елементів – позначника і позначуваного, тим самим виступаючи останньою ланкою

⁴⁰ Laclau E., Mouffe C. *Hegemony and socialist strategy*. 2nd ed. New York : Verso, 2001. 198 p.

⁴¹ "Myth Today". *Twentieth Century Theories of Art*, edited by James M. Thompson, Montreal: McGill-Queen's University Press, 1990, pp. 357-365. <https://doi.org/10.1515/9780773596054-038>

семіологічної системи. Як приклад такої семіологічної системи Барт наводив темний камінь. Сам по собі він є лише позначником, але тоді, коли на нього накладається певне позначуване (як один з можливих варіантів Ролан Барт наводить приклад, що він може означати смертний вирок при таємному голосуванні), тоді цей камінь уже перетворюється у знак, наслідком чого є утворення семіологічної системи⁴².

Барт же вважає, що міф можливо інтерпретувати так само як і знак, проте він також визначає принципову особливість міфу, яка полягає у тому, що міф складається не із однієї, а із двох (або навіть більше) семіологічних систем. Так, міф використовує певний знак, і використовує його як основу для створення власного значення у своїх «інтересах», виступаючи своєю «надбудовою» до уже сформованої семіологічної системи. Таким чином, знак, як третій елемент першої семіологічної системи, низводиться до позначника, оскільки він стає базисною частиною системи, яку міф підлаштовує над першою системою, у той час як сам міф є вторинною семіологічною системою. При цьому міф виступає по відношенню до мови-об'єкта у ролі метамови – «другою» мовою, якою говорять про першу. І як приклад того, як працює семіологічна система міфу, Барт наводить вислів із латинської граматики – «тому що я звусь Львом»⁴³ (*quia nominor leo*). Як зазначає мислитель, у цьому вислові є по суті дві семіологічні системи. Першою системою є сенс самого вислову: «тому що я звусь Львом», як наявності певного обґрунтуванням Левом права на щось виходячи із його природи. Водночас, книжка по граматиці у якій міститься такий вислів, за свою ціль не бере передачу цього сенсу, - натомість вона спрямована на те щоб вказати на певне граматичне правило⁴⁴. Таким чином, хоча вислів «тому що я звусь Левом» і зберігає своє значення як первинна семантична система, він виступає позначником для вторинної семантичної системи, де позначуванним виступає значення «я є прикладом граматики» - цей вислів уже є метамовою. Звідси випливає те, що

⁴² Там само

⁴³ Там само

⁴⁴ Там само

позначуване у міфі має двоїсту природу, оскільки із однієї сторони він уже є знаком мови-об'єкта – результуючим елементом першої семіологічної системи, проте зі сторони «метамови» як надбудованої вторинної семіотичної системи, він уже виступає як вихідний елемент.

Звідси також впливає те, у чому полягає одна із головних властивостей міфу – його інтенції перетворювати сенс на форму. Ролан Барт таку функцію ототожнює із «викраданням мови»⁴⁵, вказуючи на «паразитарність» міфу у тому вимірі, що він не може існувати як «самостійна» семіологічна система - вона завжди виступає як надбудова до уже сформованих семіологічних конструкцій. І при цьому, він перетворює знак мови-об'єкту, кінцевого елементу семіологічної системи, у лише початковий «позначувальний» елемент своєї метамови, тобто перетворює його у «форму» і вибудовує на ньому певні власні сенси. Але Барт також визначає один важливий наслідок викрадання міфу. Він полягає у тому, що викрадене слово – тобто знак, який виступає вихідним елементом міфічної семіологічної системи, насправді не є таким же самим, яким він був початково у мові-об'єкті. Така «підміна» обумовлюється тим, що міф, втілюючись на рівні метамови, інструменталізуючи певні знаки і низводячи їх до позначника, разом із цим «перетворюють» означення такого позначника, що знаходиться на рівні першої семіологічної системи, не стільки як певний сконструйований унаслідок артикуляції сенс, скільки «констатацію факту» такого сенсу⁴⁶. Таким чином, коли міф «взаємодіє» із певними сконструйованими в рамках дискурсу конвенціями, він разом із тим «вилучає» із нього його «суб'єктивну» природу, тим самим задаючи детермінованим соціально-культурним контекстом значенням статус «природнього стану речей» - таку функціональність Барт також називає «перетворенням антифізису у псевдофізис»⁴⁷.

⁴⁵ Там само

⁴⁶ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

⁴⁷ Там само

Саме із цієї причини, боротьба за встановлення гегемонії артикуляційної системи у порядку дискурсу, що втілюється на рівні його седиментації, також є боротьбою за те, що означає, і якою є така соціальна реальність. При цьому, дискурс містить безпосередній вплив не лише на розуміння соціальної реальності, але і на саму соціальну реальність як таку. Так, для Лакло і Муфф дискурс є соціальною практикою у такій же мірі, наскільки і сама соціальна практика є дискурсом. Для них, усі соціальні явища є організованими за таким же принципом, як і мова. Причина полягає у тому, що так само як значення тих чи інших знаків конститується через їх співвідношення із іншими знаками у структурі, так само і соціальним діям задається певне значення через їх співвідношення із іншими діями, тому соціальні дії також можливо визначати як артикуляцію, оскільки вони можуть відтворювати або змінювати їх значення.

Звідси випливає певний недолік у вимірі досліджуваного предмету – дослідження семантичного значення корупції в умовах війни із призми виключно цього підходу є ускладненим, оскільки конструктивістський напрямок дискурс-аналізу, розроблений Ернесто Лаклау та Шанталь Муфф, не охоплює взаємозв'язку між дискурсивними та соціальними практиками. Це обумовлює потребу у додатковому застосуванні підходу критичного дискурс-аналізу (КДА) в традиції Нормана Ферклоу, що встановлює контрадикційний підхід до розуміння соціальної реальності, і з якого також випливає відмінне, більш матеріалістично-детерміноване та суб'єкт-орієнтоване розуміння природи політики. Зберігаючи основні концепти розуміння дискурсу як артикуляційної системи, а також інших елементів розуміння дискурсу та мовленнєвих практик, вони, разом із цим визначили дискурс як «одну із складових у вимірі більш широких соціальних практик»⁴⁸.

⁴⁸ Fairclough N. General introduction [Electronic resource] / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 1–21. – URL: https://www.academia.edu/44789534/_Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_?email_work_card=view-paper

У великій мірі, причиною цього стала теоретична база неомарксистської ідеології та напрацювання філософів Франкфуртської школи, Антоніо Грамши, П'єра Бурдьє, Юргена Габермаса, Мішеля Фуко, від якої відштовхуються критичні дискурс-аналітики, і яка, у певній мірі, сама по собі змінила ту «призму», із якої останні досліджують дискурс, оскільки змінився сам підхід до розуміння ідеології. Якщо конструктивістський підхід притримується «нейтральної» концепції ідеології, то КДА розуміє ідеологію як так звану «хибну свідомість»⁴⁹. Таким чином, початково конструктивістський підхід дискурс-аналізу отримав нову течію у формі трансформативістського КДА, який направлений на «емансипаційні цілі» і визначення проблеми пригнічення тих чи інших соціальних груп⁵⁰ (свідченням чого є введення таких лексичних кооптацій у їх понятійний апарат як «символічне насильство», «символічна влада\домінування» і т.д.). Таким чином, із призми такого підходу, дискурс є не стільки "самостійно силою", що за своєю "природою" конкурує із іншими артикуляційними системами за встановлення домінуючої позиції у порядку дискурсу, скільки засобом суб'єктів політики задля встановлення такої культурної гегемонії, яка б відтворювала, підтримувала, чи змінювала соціальний порядок відповідно до їх інтенцій (Так, наприклад, Норман Ферклоу ввів поняття «паттерну власності», досліджуючи те, яким чином фактор належності медіа до тих чи інших власників впливає на формування дискурсивних практик агентів журналістського поля⁵¹). Із цієї причини, Норман Ферклоу, визначаючи поняття «ідеології», посилається на її «марксистський» концепт – розуміння як «хибної свідомості», яка через нав'язування хибних уявлень сприяє підтримці певних відносин влади та панування⁵² (у той час як її реципійовані конвенції, що у

⁴⁹ Fairclough N. Discourse, change and hegemony [Electronic resource] / Norman Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 91–112. – Mode of access:

https://www.academia.edu/44789534/_Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi?email_work_card=view-paper

⁵⁰ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>; Bourdieu P., Wacquant L. Symbolic capital and social classes. *Journal of Classical Sociology*. 2013. Vol. 13, no. 2. P. 292–302. URL: <https://doi.org/10.1177/1468795x12468736>

⁵¹ Fairclough N. Communication in the mass media / Norman Fairclough // Media discourse. – London, 1995. – P. 35–53.

⁵² Fairclough N. General introduction [Electronic resource] / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 1–21. – URL:

https://www.academia.edu/44789534/_Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi?email_work_card=view-paper

подальшому впливають на формування наступних соціальних та комунікативних практик відтворення втілюються у якості «ідеологічних ефектів»)

«Ядро» цього підходу також у певній мірі обумовило встановлення нового розуміння дискурсивної практики як складової соціальної практики – концепт «порядку дискурсу» був переосмислений як «соціальний порядок в його дискурсивному вимірі»⁵³, а «зміну дискурсивних практик» було визначено «як частину більш широких процесів соціальних і культурних змін»⁵⁴. Дискурс, таким чином, слугує у якості радше певного «дзеркала» соціальної реальності, відображаючи певні елементи соціально-політичного контексту, які «обрамляють» відповідні дискурсивні практики⁵⁵. Крім того, Норман Ферклоу також вводить поняття інтердискурсивності – він спростовує тезу про те, що комунікативні акти можуть втілюватись лише через один певний дискурс. Натомість, дискурси і комунікативні практики у більшій мірі є гетерогенними. Як зазначає Норман Ферклоу, «якщо семіотичний аспект мови завжди у більшій чи меншій мірі є пов'язаним із іншими елементами соціальних практик, то існує взаємозв'язок між структурою мови і структурою соціальних відносин і тими змінами, які відбуваються»⁵⁶. Таким чином, дискурсивні практики також репрезентують у собі динаміку соціальних відносин, а отже, і дискурсів. Звідси також впливає те, що процес «політики» у вимірі артикуляційних практик, зокрема направлених на відтворення або створення нових значень «мінливого знаку» (а у нашому випадку – значення «корупції»), також можуть слугувати наглядним «індикатором соціальних змін»⁵⁷, у випадку, якщо ми розглядаємо їх інтертекстуально. Таким чином, аналіз тієї чи іншої комунікативної практики може не лише вказати на

⁵³ Fairclough N. Critical discourse analysis as a method in social scientific research / Norman Fairclough // *Methods of critical discourse analysis*. – London, 2001. – P. 121–139.

⁵⁴ Там само

⁵⁵ Fairclough N. Textual analysis in social research / Norman Fairclough // *Critical discourse analysis: the critical study of language*. – London, 1995. – P. 183–215

⁵⁶ Там само

⁵⁷ Fairclough N. General introduction [Electronic resource] / N. Fairclough // *Critical discourse analysis: the critical study of language*. – London, 1995. – P. 1–21. – URL:

https://www.academia.edu/44789534/_Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_?email_work_card=view-paper

характер артикуляції тих чи інших значень соціальної реальності, але також може надати інформацію про «ширший» контекст соціальних практик, які «конституують їх»⁵⁸.

Отже, у розділі роботи були визначені ключові засади дискурсивного підходу, що торкаються розуміння дискурсу як практики влади. Підсумовуючи, ми можемо зробити ключові підсумки, які концептуалізують їх зміст:

1. Дискурс втілюється у якості артикуляційної системи, що містить у собі певні конвенції, фрейми, когнітивні моделі, які, означаючи ті чи інші значення соціальної реальності, разом із тим слугують у якості підтримки, або зміни того чи іншого соціального порядку відповідно до інтенцій його продуцента.
2. Дискурс характеризується своєю агональною «природою». Артикуляція того чи іншого елемента передбачає виключення інших його можливих означень у «області дискурсу». При цьому, процес артикуляції (або, іншими словами, політики) є безперервним, а отже ланцюги еквівалентностей, встановлені до тих чи інших значень соціальної реальності, є контингентними і можуть бути дестабілізованими як означеннями, що знаходяться в «області дискурсу», так і новими означеннями, сформованими у подальших комунікативних практиках.
3. Одним із головних «об'єктів» політики є «пусті», або ж «мінливі» знаки, що характеризуються полісемантичністю, об'єднуючи у собі значну, гетерогенну кількість ланцюгів еквівалентностей, успішна седиментація яких утворює ті чи інші натуралізовані конвенції, що у подальшому конституують наступні комунікативні та соціальні практики.
4. Процес політики, що втілюється у окремих комунікативних актах, може втілюватись не лише у відтворенні певної однієї артикуляційної системи продуцента дискурсивної практики, але також і слугувати у якості «індикатора»

⁵⁸ Fairclough N. Critical discourse analysis as a method in social scientific research / Norman Fairclough // Methods of critical discourse analysis. – London, 2001. – P. 121–139.

соціальних змін, репрезентуючи у собі динаміку тих чи інших дискурсів, «балансу сил» між суб'єктами політики, чи іншими соціальними явищами.

1.2. Корупція як «порожній означник»

Виходячи із засад дискурс-аналізу, викладених у попередньому підрозділі, ми можемо відповісти на питання – «що таке корупція?» із призми дискурс-аналітика.

Так, у «загальному» порядку дискурсу існують різні означення, що встановили ланцюги еквівалентності цього позначнику із тими чи іншими лексемами або лексичними кооптаціями. Наприклад, існує вузьке, юридичне визначення такого терміну, що міститься у Законі «Про запобігання корупції», та яке визначає корупцію як дії, окреслені у межах диспозиції, що міститься у його статтях⁵⁹. Натомість, Transparency International пропонує широке визначення корупції як «зловживання владою або службовим становищем задля отримання незаконної вигоди»⁶⁰. Етимологія цього позначнику походить від латинського слова «*corruptiō*», як «зіпсованості», «розкладання», чи «ерозії»⁶¹. Перелік не є вичерпним: разом із цим існують різні визначення корупції як у політичному, так і медійному дискурсі.

Важливим також є те, що навіть у межах наукового дискурсу поняття корупції є неоднорідним та у значній мірі обумовлюється теоретичним підходом, у межах якого воно є концептуалізованим. Загалом, існують чотири генералізовані підходи до розуміння корупції:

⁵⁹ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 4 квіт. 2025 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> .

⁶⁰ Що таке корупція? - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*

URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-take-koruptsiya/>.

⁶¹ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytè, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018.

Першим є діяльнісно-орієнтований підхід, який формує значення корупції із позиції економічного дискурсу та ліберального дискурсу британської традиції, який концептуалізує людину як *homo economicus*⁶², тобто раціонального індивідуального актора, який мислить у рамках логіки вигод і витрат, і прагне до максимізації корисності. Із такої призми корупція уявляється дією раціональною, яка є результатом осмислення актором того, яку вигоду він може отримати діючи корупційно чи некорупційно, у залежності від наявної у нього інформації, та тих умов і правил гри, у межах яких він діє. Саме від цього підходу походить визначення корупції як «Монополія + Дискреція – Підзвітність».

Другим є інституційно-орієнтований підхід, у межах якого корупція визначається не стільки як проблема поведінки конкретного актора, скільки як результат тієї структури та умов, які визначають порядок дій, у рамках якого реалізуються політичні процеси. Таким чином, корупція виникає унаслідок недоліків політичної системи, яка існує у суспільствах, як наприклад недосконала система стримувань і противаг, або нечітка форма норм процесуального права.

Третій, системний підхід концептуалізує корупцію як проблему «політичної системи», де визначається як певний набір структур (що втілюється у інститутах) та правил (що втілюється у визначенні певних процесуальних норм), які детермінують взаємодію суспільних та політичних акторів «з метою підтримання функціональності та циклічного відтворення системи»⁶³. Метою ж політичної системи є реалізація нормативної функції самої політики – реалізації потреб та інтересів суспільства. Вона працює за наступним циклом: шляхом артикуляції суспільного інтересу здійснюється "вхід" у політичну систему, яка проходить процес «конверсії» шляхом перетворення продукту «politics» (у вигляді домінуючих, або принаймні найбільш поширених у суспільстві поглядів, які

⁶² Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

⁶³ Гус О. Система корупції в Україні та її роль у підтриманні гібридного режиму. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 623–650.

отримали своє втілення у потребах, інтересах, та вимогах), у «policy» – наміри щодо виконання тих чи інших конкретних дій, які, на «виході», відтворюють певний результат (закон, закупівля і т.д.), змінюючи тим самим умови існування суспільного середовища, наслідком чого є виникнення нових потреб, що забезпечує циклічність процесу. Із цієї призми, корупція визначається як неформальний інститут, який спотворює функціонування системи, викривлюючи її продукт на тих чи інших (або навіть усіх) етапах.

Особливість ж четвертого, дискурсивного підходу полягає у тому, що він ураховує усі артикульовані означення цього терміну, тим самим визнаючи його релятивність. Таким чином, дискурсивний підхід декларує мінливість значення корупції, оскільки вона є конституюваною соціально-культурним контекстом, у залежності від часу, простору, та дискурсивної взаємодії у рамках інтертекстуальних мереж. Звідси випливає те, що корупція є «елементом», оскільки вона є полісемантичним знаком, що отримує значення лише у межах певного дискурсу шляхом відповідної артикуляції, при цьому виключаючи інші можливості інтерпретувати знак унаслідок їх виведення у область дискурсу. Отже, ураховуючи фактори 1) множинності та неоднорідності дискурсів, 2) безперервності продукування дискурсивних, (мовленнєвих) практик, а також 3) прагненням дискурсів артикулювати елементи під власне значення, **значення корупції є результатом агональної дискурсивної взаємодії суб'єктів символічної влади, реалізованої шляхом відтворення дискурсивних практик, що встановлюють значення соціальної реальності у межах власних артикуляційних систем із метою досягнення культурної гегемонії у формі єдиної моделі легітимного бачення світу та відповідного соціального порядку** (таким чином, значення корупції ми можемо назвати результатом політики а, політика, як «politics», є процесом, і відповідно, поняття корупції ніколи не може назавжди бути назавжди зафіксованим у мові).

Викладене визначення хоча й окреслює поняття корупції у контексті його взаємодії із дискурсом, проте у більшій мірі є загальним, оскільки охоплює тільки загальні принципи дискурсивної теорії, які можливо екстраполювати на будь-які інші лексичні елементи. Тому, необхідно також виокремити те, якою є специфіка та функціональність позначнику «корупція», що виокремлює його від інших лексем. Як було визначено у попередньому підрозділі, будь-які дискурсивні практики є конституюваними попередніми дискурсивними практиками, і вони, у свою чергу, впливають на подальші комунікативні акти, оскільки сприяють седиментації тих чи інших ідеологічних концептів, якими користуватимуться суб'єкти політики, для того аби створювати власні фрейми, утворюючи тим самим інтертекстуальну мережу. Особливість ж позначнику «корупція» полягає у тому що саме він стає одним із головних об'єктів політики, навколо якого вибудовується подальше фреймування

Таке твердження обґрунтовує Оксана Гус у статті «Поєднання конструктивістського та аналітичного підходів до вивчення корупції». Посилаючись на масштабне опитування Бо Ротштейна та Маркуса Танненберга щодо сприйняття корупції громадянами різних держав у світі, вона вказує на те, що корупція із однієї сторони, є широким та невизначеним терміном, який об'єднує у собі значну кількість еквівалентностей (тобто різних значень, із якими ми асоціюємо цей термін), але при цьому він містить у собі чітко виражене семантичне наповнення, яке встановлює когерентність «корупції» до певного негативного означення, тим самим «виконуючи нормотворчу функцію»⁶⁴. Таким чином, позначник «корупція» виступає майданчиком для боротьби суб'єктів політики, що дозволяє нам визначати його у двох вимірах:

⁶⁴ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

1. Як «вузлову точку», тобто «ключовий, і разом із тим, “пустий” знак, «навколо» якого у співвідношенні артикуюються інші знаки задля надання означення»⁶⁵.
2. Як «мінливий знак» - «простір боротьби» дискурсів за досягнення седиментації артикульованих ними семіологічних систем⁶⁶.

І саме встановлення гегемонії, або принаймні домінування певного дискурсу у межах певної інтерсуб’єктивної спільноти, стає необхідною передумовою для подальшої матеріалізації уявлюваних значень, проте для цього він повинен пройти процес седиментації та випасти в осад, тобто стати міфом. Причина полягає у тому, що оскільки міф, за визначенням Ролана Барта, втілюється у якості «натуралізованого сенсу», якому задається ілюзія універсальності і сприйняття як «самоочевидного сенсу», він разом із цим стає частиною, як концептуалізує це поняття Норман Ферклоу, «набутої системи знань і переконань» його реципієнтів, із призми якої вони у подальшому розглядатимуть інші значення соціальної реальності. Таким чином, наслідком седиментації когнітивних моделей, сформованих у дискурсивних практиках, що обумовили конвенційно визнану модель розуміння корупції, є те, що у подальшому вони виступатимуть у якості пресупозицій, які впливатимуть на подальші дискурсивні практики у вимірі метамови. Іншими словами, загальновизнане означення корупції стає вихідною точкою, із призми розуміння якої встановлюється означення інших знаків, які є пов’язаними із нею у артикуляційній системі (тим самим, воно водночас стає «інструментом» політики).

Звідси впливає дві функції поняття «корупції» як вузлової точки, у випадку її інтерсуб’єктивної загальновизнаності:

⁶⁵ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>

⁶⁶ Nabers D. A poststructuralist discourse theory of global politics. New York : Palgrave Macmillan US, 2015.

URL: <https://doi.org/10.1057/9781137528070>

По-перше, вона утворює суспільний консенсус навколо себе, а отже, може «виступати джерелом політичної волі»⁶⁷. Так, згідно до теорії символічного капіталу П'єра Бурдьє втілення тієї чи іншої соціальної взаємодії є неможливим без символічного капіталу - «легітимності, яка походить від визнання-невизнання»⁶⁸. У свою чергу, як зазначає Пшик Владислав у роботі «Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації», «за Бурдьє, функціональність символічного капіталу реалізується як необхідний “посередницький елемент” міжособистісних угод»⁶⁹. Це обумовлюється тим, що він слугує у якості «підтвердження довіри» до його носія, що втілюється на рівні його визнання як того, хто відповідає певним соціальним критеріям, що були інтерсуб'єктивно визнаними як такі, що є соціально прийнятними та надають його носію позитивної репрезентації. З цього також випливає те, що символічний капітал не може «існувати сам по собі»⁷⁰, оскільки він є не стільки «окремим», «матеріальним» ресурсом, скільки соціально-зумовленою структурою відносин між «носієм символічного капіталу та тим, хто його визнає»⁷¹, яка впливає від конвенційно-визнаних ментальних моделей у межах їх інтерсуб'єктивної спільності (або, іншими словами, ментальних моделей в рамках седиментованих дискурсів). Таким чином, носій символічного капіталу, на підставі отриманого «ресурсу», отримує можливість впливати на формування та відтворення соціальних, зокрема, дискурсивних практик, а отже, тим самим і впливати на порядок дискурсу, що є структурою влади.

У цьому вимірі, поняття седиментованого дискурсу є також доволі когерентним до поняття «епістеми» Мішеля Фуко. Як зазначає Пшик Владислав у роботі «Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації», «у самих дискурсах, за Фуко, реалізується встановлення тих чи інших механізмів влади», які «уможливлюють

⁶⁷ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

⁶⁸ Bourdieu P. The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. 1986., Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

⁶⁹ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.; Bourdieu P., Wacquant L. Symbolic capital and social classes. *Journal of Classical Sociology*. 2013. Vol. 13, no. 2. P. 292–302. URL: <https://doi.org/10.1177/1468795x12468736>

⁷⁰ Там само

⁷¹ Там само

виробництво та поширення істини», що «здійснює владний вплив»⁷². Із цієї призми, джерелом влади, у першу чергу, є певне інтерсуб'єктивно визнане знання, яке, унаслідок його натуралізації, легітимізує підтримку такого соціального порядку та відтворення таких соціальних практик, що були б когерентними до формованих у седиментованому дискурсі конвенцій. Саме це й обумовлює «нормотворчу» функцію поняття «корупції». Оскільки дискурси задаючи певне значення до елементів (у нашому випадку, «корупції»), разом із цим надають його реципієнтам певну «призму» осмислення соціального світу, вони також імплікативно формують відповідні поведінкові інструкції, продукуючи «дискурсивні ефекти».

Тобто, консенсус навколо означення «корупції» у формі наявності суспільно реципіюваних конвенцій щодо характерних рис такої «соціальної патології» разом із цим визначає і рецепцію його ідеаційного змісту, що «містить у собі ту чи іншу систему переконань»⁷³, яка упорядковує, легітимізує, та визначає у собі межі мислимого, очікуваного, та допустимого поля дії в рамках суб'єктної позиції, що впливає із такої епістеми. Таким чином, седиментоване значення «корупції» легітимізує, і водночас ідеологічно мобілізує втілення тих чи інших соціальних практик, конституюваних його ідеаційним наповненням, як наприклад звільнення осіб, які визнаються «корумпованими», або накладення на них санкцій (розуміння корупції як «девіантної поведінки»), реалізація заходів, пов'язана із створенням середовища, в рамках якого корупція була б невігідною, через встановлення більшої кількості витрат (діяльнісно-орієнтований підхід розуміння корупції), чи реформування недосконалих інститутів шляхом встановлення нових правових механізмів, які обмежують дискрецію потенційних «суб'єктів» корупції шляхом визначення чітких повноважень (інституційно-орієнтований та системний підхід розуміння корупції).

⁷² Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>; Фуко, Мішель.

Археологія знання / Пер. з фр. В. Шовкун. — К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. — 326 с.

⁷³ Fairclough N. General introduction / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. — London, 1995. — P. 1–21.

Звідси впливає також і наступна функція «корупції» як вузлової точки, а саме те, що вона стає ефективним засобом для подальшого фреймування. Так, інтерсуб'єктивне визнання його означення не лише надає сенсу самому цьому позначнику, але також і іншим поняттям, які є взаємопов'язаними із ним в рамках артикуляційної системи. Таким чином, «наповнене» значення корупції концептуалізуватиме, наприклад, поняття антикорупційної політики, причин корупції, «проблеми», «форм корупції»,⁷⁴ а також надаватиме означення тим чи іншим суб'єктивним позиціям, як у вимірі «Іншого», який відповідатиме ознакам корупційності, так і у вимірі того, хто протидіє їй шляхом характеру артикульованої у дискурсивних практиках транзитивності такого суб'єкта. Найяскравішим прикладом цього є побудування ідентичностей, коли на основі сформованої моделі розуміння корупції суб'єкти політики встановлюють логіку еквівалентності та відмінності, самореферентуючи себе як таких, які є «некорумпованими», та означуючи корумпованість інших⁷⁵, тим самим отримуючи символічну владу та доступ до політичного панування у випадку успішної рецесії такого фрейму. У свою чергу, це дозволяє політику реалізувати та інкорпорувати символічний капітал, сформований на основі встановленої позитивної репрезентації, у наступних дискурсивних практиках, задаючи їм високу ступінь модальності.

Найбільш ілюстративне втілення концепту такого використання позначнику «корупції» у процесі політики надає Дірк Наберс. Так, використовуючи сформовану ним теорію кризи та змін, можливо концептуалізувати процес седиментації семантичного значення позначнику «корупція», поділяючи його на 4 етапи:

⁷⁴ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

⁷⁵ Там само

1. По-перше, використання так званих «залишкових практик»⁷⁶, під якою той має на увазі визначення, когерентне до поняття «ідеологічних ефектів» Нормана Ферклоу, а саме «псевдофізису» як натуралізованих, загальноприйнятих конвенцій, реципійованих в суспільстві унаслідок седиментації певного дискурсу. Відтворюючи ті чи інші дискурсивні практики, суб'єкт політики не може ігнорувати уже встановлений «режим істини», оскільки він визначає уже наявну у адресатів та потенційних реципієнтів вироблюваних когнітивних моделей систему знань та переконань, яку ті використовують при інтерпретації комунікативних подій та відтворенні нових. Таким чином такі когнітивні моделі уже отримали своє втілення у якості пресупозицій, та стали основою для відтворення інтертекстуальних мереж. У свою чергу, це означає те, що продуцент дискурсу, прагнучі досягнути його седиментації, повинен використовувати уже наявні загальноприйняті конвенції, оскільки вони дозволяють інкорпорувати у своїй дискурсивній практиці той символічний капітал, що впливає із них. Таким чином, суб'єкт політики, прагнучі досягнути визнання його семантичного означення корупції як «загальноприйнятого», натуралізованого сенсу, артикулюватиме цей позначник, використовуючи міфи, які уже сформовані у рамках суспільства, тим самим задаючи висловлюваним судженням у своїй дискурсивній практиці вищу ступінь модальності.
2. По-друге, артикуляцію позначнику «корупції» із тими чи іншими елементами (які торкаються визначеної продуцентом дискурсу проблеми, її причин, суб'єктних позицій та можливих шляхів вирішення) та боротьба за гегемонію у формі зіткнення цієї артикуляційної системи із іншими інтерпретативними моделями знаку⁷⁷. Хоча, згідно до концепту інтердискурсивності Нормана Ферклоу, комунікативний акт може містити декілька дискурсів, що можуть не лише перебувати в стані антагонізму, але навіть бути взаємодоповнюючими, головною функціональністю дискурсу залишається фіксація значення соціальної реальності, та виключення інших значень у "область дискурсу". У тій же мірі, суб'єкти

⁷⁶ Там само

⁷⁷ Там само

політики, з метою встановлення культурної гегемонії та відтворення когерентного до їх інтенцій соціального порядку, артикулюючи власне означення корупції та «супутніх» елементів, разом із цим спростовують моделі її розуміння, сформовані іншими продуцентами дискурсу. Цей «антагонізм» може втілюватися як безпосередньо у комунікативному акті на рівні інтердискурсивності, коли альтернативні моделі інтерпретації знаку втілюються у якості вторинного дискурсу як «дискурсивне втілення Іншого», так і на макрорівні їхньої взаємодії в рамках інтертекстуальної мережі.

3. По-третє, у випадку «перемоги» у встановленні культурної гегемонії, та фіксації визначеного ланцюга еквівалентності, уявлюване значення «антикорупції», яке впливає із артикульованого значення корупції, «отримує свою матеріалізацію»⁷⁸, що втілюється у безпосередньому «ролісу» - антикорупційній політиці. Таким чином, седиментований дискурс стає конституттом соціальних практик, направлених на встановлення відповідного соціального порядку.
4. По-четверте, утворення нового панівного значення «корупції» та залишкової практики, яка виступатиме у якості пресупозиції, на основі якої вироблятимуться подальші дискурсивні практики. У цьому вимірі, процес «політики» є циклічним⁷⁹ і зафіксовані значення у рамках артикуляційної системи у подальшому дестабілізуються як тими означеннями, що були «виведені» у область дискурсу, так і новими значеннями, що виробляються суб'єктами політики.

У контексті дослідження семантичного значення корупції в умовах війни, особливу значущість становлять перші два етапи седиментації корупції. Використання «залишкової практики» втілюється у якості пресупозицій, вироблених унаслідок попереднього формування дискурсивних практик, зокрема у контексті війни – визначення цих міфів, які застосовуються у процесі седиментації позначнику корупції, дозволить безпосередньо встановити їх вплив на рівні його означення. У тій же мірі, етап артикуляції позначнику корупції, та його зіткнення

⁷⁸ Там само

⁷⁹ Там само

із іншими моделями інтерпретації знаку, дозволить визначити встановлені ланцюги еквівалентності до позначнику «корупції», а також співставити його із значенням, встановленими у інших артикуляційних системах в межах політичного дискурсу.

Крім того, виходячи із концептуалізації боротьби за встановлення гегемонії Дірка Наберса, ми можемо зробити висновок, що роль корупції у процесі політики можливо охарактеризувати наступним чином: продуцент дискурсу, використовуючи ті чи інші залишкові практики та інкорпоруєчи їх символічний капітал у межах власної дискурсивної практики, артикулює власне семантичне означення цього позначнику, яке, у свою чергу, входить у контрадикцію із артикуляційними системами конкурентних політичних сил, які з метою отримання культурної гегемонії відтворюють альтернативні значення корупції, результатом чого є встановлення відповідної до седиментованого дискурсу фіксації значень, усталення відповідної епістеми у вигляді системи знань та переконань, що впливають із таких ланцюгів еквівалентності, а також її інституціалізація як на рівні встановлення тих чи інших суспільних норм, так і на рівні політичної інституціалізації у вимірі реформ відповідних інститутів. У подальшому, седиментований дискурс (або ж «міф») сам втілюється у якості залишкової практики, яку використовуватимуть суб'єкти політики для встановлення гегемонії нової артикуляційної системи у порядку дискурсу⁸⁰.

При цьому слід зауважити, що найбільш важливим у контексті практичної реалізації міфу є те, що загально визнане означення корупції, створене певним дискурсом, безпосередньо впливає і на формування антикорупційної політики, тим самим інституціалізуючи те, що «раніше існувало лише на рівні уявлюваного»⁸¹, та перетворюючи його у реальні соціальні практики. І оскільки корупція є вузловою точкою, означення якої моделює сприйняття оточуючих її елементів, то

⁸⁰ Nabers D. A poststructuralist discourse theory of global politics. New York : Palgrave Macmillan US, 2015.

URL: <https://doi.org/10.1057/9781137528070>

⁸¹ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

антикорупція, таким чином, стає продуктом квазіприроднього розуміння міфу, оскільки вона перебуває у стані залежності, виробленого у результаті артикуляційного співвідношення, створеного суб'єктом політики. Виходячи із такого обґрунтування, найбільш доцільним поняттям «антикорупції» є визначення, яке сформулювала Оксана Гус - «продовження корупції іншими засобами»⁸². Антикорупційна політика, таким чином, є результатом інституційного закріплення ідеологічних концептів домінуючого дискурсу, яка є засобом відтворення влади та домінування, оскільки сприяє формуванню такого соціального порядку, який був би вигідним для продуцента панівного дискурсу. Звідси впливає також те, що така концептуалізація встановлюваних у межах позначнику корупції та супутніх елементів означень є найбільш когерентною до традиції критичного дискурс-аналізу, що розуміє ідеологію як так звану «хибну свідомість»⁸³ - засіб відтворення влади та домінування. Отже, для повного визначення семантичного значення корупції в умовах війни, при дискурс-аналізі комунікативних актів суб'єктів політики необхідно не лише визначити використовувані у дискурсивній практиці залишкові практики та моделі інтерпретації знаку, але також і можливі інтенції адресантів у вимірі волі до влади.

⁸² Там само

⁸³ Fairclough N. General introduction / N. Fairclough // *Critical discourse analysis: the critical study of language*. – London, 1995. – P. 1–21.

Розділ 2. ІНТЕРПРЕТАТИВНІ МОДЕЛІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОРЯДКУ ДИСКУРСУ

2.1. Корупція як проблема політичної системи

Як було визначено у попередньому розділі, аналіз процесу седиментації знаку, згідно до теорії кризи та змін Дірка Наберса, передбачає не лише безпосереднє дослідження встановлюваних до позначнику ланцюгів еквівалентності в рамках тих чи інших артикуляційних практик, але також і порівняння відтворюваної семантичної системи із альтернативними інтерпретативними моделями розуміння знаку, вироблюваних у контексті дискурсивної боротьби за гегемонію. Таким чином, визначення семантичного значення корупції в довоєнний час дозволить не лише виокремити компаративну специфіку сучасного характеру артикуляції позначнику «корупції», але також і охопити один із етапів використання «мінливого знаку» у процесі політики, концептуалізованого Дірком Наберсом.

Згідно до цього теоретичного підходу, ключовим елементом, наявність якого «активізує» процес боротьби суб'єктів політики за встановлення культурної гегемонії є виникнення «дискурсивної кризи»⁸⁴ - артикуляції в дискурсивних практиках суб'єктів політики тієї чи іншої «проблеми» (кризи), що виникла на основі відтворюваної ними інтерпретативної моделі явища соціальної реальності, яку у подальшому продуценти дискурсу використовуватимуть задля формування суб'єктних позицій, що полягатимуть у репрезентації позитивної ідентичності «Ми», наповненого семантичним значенням, протилежним до артикульованої проблеми, та «Іншого», встановлювані до якого ланцюги еквівалентностей будуть когерентними до характеристик репрезентованої проблеми. У контексті досліджуваного предмету, як було визначено у попередньому розділі, позначник «корупції» володіє значним «політичним потенціалом» унаслідок своєї

⁸⁴ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

полісемантичності та нормотворчої функції, що ілюстративно демонструє активне використання цього терміну в українському політичному дискурсі.

Так, проблема застосування суб'єктами політики позначнику «корупції» у артикуляції «політичних криз» висвітлювалась і у науковому дискурсі. Зокрема, Оксана Гус, у статті «Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier», шляхом застосування якісного дискурс-аналізу промов президентів Віктора Ющенка та Віктора Януковича на тему корупції, а також їх співставлення із соціальними опитуваннями, періодом від початку «Помаранчевої Революції» до закінчення «Революції Гідності» та становлення так званої коаліції «Європейської України», визначила взаємозв'язок між дискурсивними кризами, що супроводжувалася цими політичними змінами, з однієї сторони, та семантичним наповненням позначнику «корупції», з іншої.

Так, було визначено, що однією із найбільш «політично-значущих» інтерпретативних моделей цього знаку в Українському порядку дискурсу, є репрезентація позначнику «корупції» як проблеми, що втілюється на рівні вищих політичних інституцій, яка є протилежністю до демократії та євроінтеграції⁸⁵. Початковим «продуцентом» дискурсивних практик, направлених на такий характер артикуляції позначнику (або принаймні тим, хто став ключовим «ініціатором» процесу седиментації знаку виходячи із наявної символічної влади), став Віктор Ющенко, який, намагаючись сформувати опозиційний, і водночас «omnibus» дискурс, що міг би охопити якнайбільшу кількість реципієнтів, об'єднав у ньому сукупність наявних в суспільному дискурсі негативних означень до домінуючої на той час політичної сили, очолюваної тодішнім президентом Леонідом Кучмою⁸⁶.

⁸⁵ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018.

⁸⁶ Там само

Таким чином, у своїх дискурсивних практиках Віктор Ющенко формував масову, колективну ідентичність «ми» (під яким він репрезентував «українське суспільство» в цілому, і себе самого, як «висловлювача його інтересів», зокрема, що також може вказувати на «популістичну» природу цього знаку у вимірі використання ним “vox-populi” дискурсу та претендування на монополію до визначення суспільних інтересів, потреб, вимог, та інших пов’язаних елементів), задаючи їй момент дискурсу, який Оксана Гус формулює як «жертви режиму Кучми»⁸⁷.

Створюючи цю суб’єктну позицію, у комунікативних актах він, по-перше, встановлював моменти дискурсу, які асоціюють семантичне значення цього елемента із означеннями, що вказують на приналежність українського суспільства до «європейської спільноти, що розділяє європейські цінності», по-друге, надавав їй відповідні транзитивності, спрямовані на репрезентацію «європейської ідентичності». Найбільш ілюстративний приклад відтворення Віктором Ющенком такої артикуляційної системи міститься у його статті «Вибір України», опублікованої у *Wall Street Journal* 2004 року, у якому він, представляючи собою «український народ», задає ключовій ідентичності «ми» такі транзитивності як «довірили нашим обраним лідерам мандат керувати Україною та інтегрувати її в міжнародну спільноту»⁸⁸, «поділяємо європейські цінності та прагнемо демократії»⁸⁹, а також «хочемо покласти край корупції в уряді»⁹⁰.

Відповідним чином, встановлюючи логіку відмінності, Віктор Ющенко також артикулював протилежну, антагоністичну ідентичність «Іншого», використовуючи такі лексеми та лексичні кооптації як «режим Кучми», «сучасна автократія», та «корумпований уряд»⁹¹. На відміну від елемента «ми», семантично наповненого

⁸⁷ Там само

⁸⁸ Yushchenko V. Ukraine's Choice. *Wall Street Journal*. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB109329771672198865>

⁸⁹ Там само

⁹⁰ Там само

⁹¹ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018.

означеннями «українське суспільство» та «Ющенко», цій артикульованій суб'єктній позиції, виключеній із генералізованої семологічної системи, задавалися такі моменти дискурсу, які встановлювали ланцюг еквівалентності між цією ідентичністю, з однієї сторони, та «корупційністю», з іншої. Разом із цим, фреймінг, артикульований у статті «Вибір України», був доповнений антагоністичним співставленням обох суб'єктних позицій через використання дискурсивних маркерів «з одного боку», «з іншого боку»⁹², а також встановлення таких транзитивностей, які репрезентують контрадикційність «режиму Кучми» у відношенні до «європейської ідентичності» українського суспільства:

«З одного боку, моє бачення для України пропонує систему, засновану на демократичних європейських цінностях, яка дозволить кожному громадянину реалізувати свій соціально-економічний потенціал у країні, де панує верховенство права. З іншого боку, представники правлячого режиму пропонують зберегти нинішню автократію, яка панує над конкуруючими фінансово-промисловими групами.»⁹³

Таким чином, на цьому етапі вбачається випадок «опосередкованої» артикуляції позначнику «корупції». Вибудовуючи власну, опозиційну артикуляційну систему Віктор Ющенко ще не використовував функціональність позначнику «корупції» саме як «вузлової точки» у вимірі організації дискурсу та центрального елемента, навколо якого вибудовуються значення інших знаків. Натомість, у дискурсивних практиках цей позначник використовувався як один із елементів, що означував ключову ідентичність «режиму Кучми»⁹⁴, навколо якого, у свою чергу, також була сформована когнітивна структура, яка асоціювала значення цієї лексичної кооптації із «корупційністю». Звідси випливає те, що хоча у опозиційній артикуляційній системі, формованій Віктором Ющенко, семантичне наповнення

⁹² Yushchenko V. Ukraine's Choice. *Wall Street Journal*. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB109329771672198865>

⁹³ Там само

⁹⁴ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / *Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics* / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018.

позначнику корупції залишалося у великій мірі відкритим для інтерпретації, а сама лексема, використовувалася радше як нормативний елемент (оскільки, попри свою полісемантичність, він містить чітко виражене негативне семантичне наповнення, що дозволяло негативно репрезентувати конкурентного суб'єкта політики), йому уже було задано ланцюг еквівалентності у вимірі протилежності до демократії та євроінтеграції. Виходячи із концепту седиментації знаку, заснованій на теорії кризи та змін Дірка Наберса, це можливо визначити як перший етап використання залишкової практики у вимірі використання загальноприйнятих в українському порядку дискурсу конвенцій, що торкаються міфу про «європейськість» як критерію «якості» та «правильності».

«Повноцінного» семантичного наповнення у вимірі фіксації значення у межах дискурсу Віктора Ющенка позначник «корупція» здобув під час «Помаранчевої Революції», коли той, під час передвиборчої кампанії, конкретизував семантичне наповнення елемента через задання моменту дискурсу, який асоціює значення цього позначнику із етимологічним походженням терміну - «ерозією»:

«Однією з головних проблем сучасної України є корупція. Корупція подібна до ерозії, роз'їдає державу, створює загрозу національній безпеці. Через високий рівень корупції люди не довіряють уряду. Майже 90% українців вважають чинний уряд корумпованим та байдужим до інтересів простих людей. Таку ситуацію потрібно змінити, уряд має працювати на людей, він має бути підзвітним суспільству та контролюватися ним.»⁹⁵

Виходячи із того, яким чином Віктор Ющенко описує корупцію (відсутність визначення конкретних акторів, означення усього уряду як корумпованого та такого, який «не працює на людей», є «неконтрольованим» та «непідзвітним»)⁹⁶

⁹⁵ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018; Після обрання президентом України Ющенко підпише указ про створення комітету народного контролю з відділами в областях. УНІАН.

⁹⁶ Там само

суспільству) найбільш когерентною до такої семантичної структури репрезентації знаку є системний підхід розуміння корупції, із призми якого корупція є змінною, яка негативно впливає на функціонування політичної системи. Про це свідчить те, яким чином продуцент комунікативного акту, використовуючи “vox-populi” дискурс, концептуалізує корупцію як генералізовану, «всеохопну» проблему на рівні «уряду», та формує уявлення про цю ключову ідентичність як таку, що ігнорує «суспільні потреби», задоволення яких, у свою чергу, є основоположним елементом, і водночас причиною функціонування політичної системи.

Під час свого президентства Віктор Ющенко формував дискурсивні практики, які лише підтримували сформований фрейм корупції. Більше того, він також задавав цьому елементу моменти дискурсу, які асоціювали значення цього терміну саме із системними проблемами, що перешкоджали процесу «належного урядування» як організації, розробки, прийняття, та ухвалення політичних рішень. Про це свідчить те, що суб’єкт політики, встановлюючи ланцюги еквівалентностей до поняття корупції, не стільки ототожнював їх із конкретними транзитивностями чи випадками недоброчесної поведінки тих чи інших осіб, що зловживають владою, скільки висвітлював узагальнені недоліки політичних інститутів, що уможлиблювали здійснення такого зловживання унаслідок недоліків нормативного регулювання акторів політичної системи (як наприклад «відсутність законодавчо встановлених правил поведінки»⁹⁷, «непрозорість та недосконалість процедур прийняття управлінських рішень»⁹⁸, «проблема відповідальності за прийняття неправомірних рішень органами державної влади та їх посадовими особами»⁹⁹, «неефективність державного контролю у сфері державних закупівель»¹⁰⁰), а також задаючи такі моменти дискурсу як «тушкування», «кумівство», «непотизм», «гречкосійство», тощо. Таким чином, на основі інкорпорованого символічного капіталу від використаної «залишкової практики» щодо репрезентації себе як

⁹⁷ Про Концепцію подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності" : Указ Президента України від 11.09.2006 № 742/2006 : станом на 27 жовт. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742/2006#Text>.

⁹⁸ Там само

⁹⁹ Там само

¹⁰⁰ Там само

такого, хто відповідає ознакам «європейськості», Віктор Ющенко артикулював власну інтерпретативну модель інтерпретації позначнику «корупція», що можливо визначити як другий етап седиментації знаку.

Як було визначено у попередньому розділі, боротьба за гегемонію у вимірі седиментації артикуляційної системи, що реалізує фіксацію значення «порожнього означника» (у нашому випадку «корупції»), у тій чи іншій мірі здійснюється задля відтворення соціальних практик та встановлення соціального порядку, відповідного до інтенцій продуцента такого дискурсу. У контексті використання «корупції» як «порожнього означника», його семантичне значення детермінує соціальну практику у вимірі реалізації відповідної антикорупційної політики, що передбачає здійснення заходів, обумовлених зафіксованим ідеаційним змістом седиментованого «мінливого знаку», які детермінують їх.

Із призми системного підходу до розуміння корупції, антикорупційною політикою слід визначати здійснення таких соціальних практик, які передбачають реалізацію заходів, пов'язаних із створенням середовища, в рамках якого можливість використання дискреції поза межами встановлених нормативних функцій була б ускладненою (або несла за собою більше ризиків), як наприклад підвищення транспарентності, обмеження свободи дій агента шляхом визначення чітких повноважень, встановлення жорстких санкцій за їх зловживання, а також реформування недосконалих інститутів шляхом встановлення нових правових механізмів (через, наприклад, введення тих чи інших нормативних актів). У свою чергу, можливо визначити, що пропоновані антикорупційні заходи Віктора Ющенка є когерентними до такої інтерпретативної моделі знаку, оскільки вони у більшій мірі були зосереджені саме на інституційних реформах, що повинні були б (принаймні нормативно) змінити характер поведінки акторів в межах політичної системи. Так, ключовою дискурсивною практикою у цьому вимірі можливо визначити Указ Президента України «На шляху до доброчесності», у якому був артикульованим перелік антикорупційних заходів, що включав, зокрема

«запровадження декларування видатків посадових осіб, які займають виборні посади»¹⁰¹, «скасування депутатської недоторканності»¹⁰², «розширення гарантій забезпечення незалежності суддів»¹⁰³, «запровадження стандартів етичної поведінки посадових осіб, які займають виборні посади, та визначення порядку розв'язання конфлікту інтересів»¹⁰⁴, тощо.

Важливо також зазначити те, якою була ступінь рецесії конвенцій, артикульованих у дискурсі Віктора Ющенка. На думку Оксани Гус, саме формовані ним когнітивні моделі «знайшли сильний резонанс серед населення»¹⁰⁵, що частково підтверджують результати соціологічного опитування, проведеного Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова у 2008 та 2009 році, згідно до яких більша частина респондентів підтримували твердження, які торкалися визнання «корупції на рівні вищих політичних інституцій» як головної причини її відтворення, а скасування депутатської недоторканності як один з найбільш ефективних шляхів для подолання корупції в Україні¹⁰⁶. Таким чином, ці дані дають підстави для визначення того, що саме фрейм корупції як проблеми політичної системи став «домінуючим» в українському порядку дискурсу.

За теорією кризи та змін, седиментація дискурсу є тим елементом, який дозволив би продуценту дискурсу реалізувати ті чи інші соціальні практики на основі інкорпорованого символічного капіталу, проте у кейсі Віктора Ющенка, останній етап матеріалізації уявлюваного значення не був реалізованим. Хоча формована ним артикуляційна система стала домінуючою в українському порядку дискурсу, рецесовані конвенції не надали останньому символічну владу, а стали тими

¹⁰¹ Там само

¹⁰² Там само

¹⁰³ Там само

¹⁰⁴ Там само

¹⁰⁵ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018

¹⁰⁶ Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2009. С. 49–67. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD111_2009_ukr.pdf.

пресупозиціями, які підірвали його символічний капітал. Когнітивна структура «опозиційного дискурсу», яка асоціювала значення уряду із «корупційністю» стала загальноприйнятим, «натуралізованим» сенсом, та частиною системи знань та переконань, яку реципієнти використовують при інтерпретації значень соціальної реальності, зокрема й уряд за президентства Віктора Ющенка (Що, на думку Оксани Гус, особливо посилилось після відставки Олександра Зінченка «у знак протесту проти корупції в команді президента»¹⁰⁷). Загалом, цей кейс є ілюстративною демонстрацією того, що стверджував Мішель Фуко – влада є не стільки «ресурсом», яким володіє той чи інший суб'єкт та може змінювати оточуючий соціальний світ шляхом примусу, скільки «самостійною» силою, що впливає із сформованої у інтерсуб'єктивних спільнотах епістемі у вимірі натуралізованих сенсів, які здійснюють владний вплив шляхом норм, інкорпорованих у них.

2.2. Модель розуміння корупції як проблеми «принципала-агента»

Наступна інтерпретативна модель корупції у певній мірі є пов'язаною із її розумінням як девіантної поведінки. Такий характер концептуалізації цього значення фактично є найбільш вузькою, оскільки декларує те, що корупція є лише суто індивідуальним злочином, який здійснює певний конкретний актор, із причини «власної егоїстичної, злочинної природи»¹⁰⁸, не ураховуючи при цьому різноманітність інших можливих факторів, які здатні впливати на корупційну поведінку. Відповідно, антикорупційна політика, сформована від такого розуміння корупції, полягає у тому чи іншому покаранні тих осіб, які визнаються корумпованими. Цей «підхід», завдяки своїй простоті, залишається популярним у публічному порядку дискурсу, і часто може виступати у якості дискурсивної техніки при негативній репрезентації тих чи інших ключових ідентичностей,

¹⁰⁷ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018

¹⁰⁸ Громадянське суспільство проти корупції в Україні: способи впливу [Текст] / Макс Бадер, Оксана Гус, Андрій Мелешевич, Оксана Нестеренко // Аналітичні документи. – 2019. – лип. – С. 2-23.

«само-протиставлення» яким дозволяє позитивно означити суб'єктну позицію продуцента дискурсу.

У великій мірі, саме така модель розуміння корупції впливає із характеру артикуляції цього позначника, відтворюваного у дискурсивних практиках Віктора Януковича. Так, на відміну від кейсу Віктора Ющенка, позначник «корупції» сам по собі здебільшого не відігравав ролі «вузлової точки» у комунікативних актах Віктора Януковича, проте у тих випадках, коли той застосував цей елемент, він здебільшого задавав йому такі моменти дискурсу, які асоціюють значення цього терміну із недоброчесною поведінкою тих чи інших окремих осіб, що зловживають владою. Разом із цим, Віктор Янукович артикулював себе як «сильного господарника» який «наведе порядок», пропонуючи «запровадити штрафи на корупціонерів»¹⁰⁹, та «розпочати кримінальні розслідування проти корумпованих посадовців»¹¹⁰. Таким чином, проблема корупції конструювалася ним радше як «помилка всередині системи», ніж «системна помилка».

Крім того, функціональний характер задання саме таких моментів дискурсу до поняття «антикорупційної політики» у поєднанні із характером дискурсивної саморепрезентації Віктора Януковича та репрезентації «корумпованих посадовців» також вказує на те, що артикульований характер відносин між цими ключовими ідентичностями втілюють собою проблему «принципала-агента»¹¹¹. Так, Віктор Янукович, артикулюючи себе як того, хто може особисто вирішити проблему корупції шляхом «наведення порядку», репрезентує себе як «принципала». Виступаючи у якості певного консолідованого образу «держави», як її «очільника», що надає повноваження «агентам» (що у певній мірі є контрадикційним до конвенцій демократичного дискурсу, який декларує «народ» як ключове джерело

¹⁰⁹ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018

¹¹⁰ Янукович вважає, що корупціонери намагаються впливати на журналістів. *Новини України - останні новини України сьогодні* - УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/465064-yanukovich-vvajae-scho-koruptsioneri-namagayutsya-vplivati-na-jurnalistiv.html>.

¹¹¹ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018

влади), що втілюються у якості посадовців нижчих ланок, прагне «виправити» наявні «помилки всередині системи» (агентів, що порушують довіру принципала унаслідок зловживання повноваженнями, що той їм надав) шляхом встановлення більш жорсткого контролю через особисте втручання, тим самим легітимізуючи централізацію влади. Семантичний характер дискурсивного конструювання саме такої когнітивної моделі підтримується також тим, що для реалізації пропонованої артикуляційної політики, що указом президента України №890/2011 також було створено Національний антикорупційний комітет, що був уповноважений «забезпечувати сприяння президенту в реалізації його повноважень, передбачених Конституцією¹¹²» та «здійснювати антикорупційні заходи»¹¹³, і який був підпорядкований президенту. Таким чином, функціональний характер артикульованої (а пізніше втілюваної) антикорупційної політики Віктора Януковича є найбільш когерентним до визначення Оксани Гус, а саме «продовження корупції іншими засобами»¹¹⁴. Оскільки до позначнику «корупції» було встановлено ланцюг еквівалентності, що асоціює значення терміну із окремими випадками недоброчесної поведінки агентів у вимірі зловживання повноваженнями, наданими «принципалом», то антикорупційна політика, як елемент, що є похідним від цього знаку, і чие семантичне значення конституюється ним, отримало своє втілення у якості відтворення відповідних соціальних практик, наслідком яких стала централізація влади «принципала» - «саморепрезентованого» продуцента дискурсу.

Порівнюючи динаміку суспільної підтримки обох інтерпретативних моделей корупції на основі даних соціологічних досліджень, у підсумку Оксана Гус, сформулювала висновок про те, що на противагу визначення корупції як недоброчесної поведінки службових осіб у рамках проблеми «принципала-агента», формованої Віктором Януковичем, домінуючим у політичному дискурсі,

¹¹² Положення про Національний антикорупційний комітет : Указ Президента України від 01.09.2011 № № 890/2011.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8902011-13542>.

¹¹³ Там само

¹¹⁴ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

натомість, залишився артикульований Віктором Ющенком фрейм корупції як проблеми політичної системи, яка є протилежністю демократії та євроінтеграції. Причиною цього було визначено політичні зміни. «Неефективність Національного антикорупційного комітету, що підпорядковувався Президенту, а також окремі корупційні випадки, пов'язані із Віктором Януковичем»¹¹⁵, стали причиною «дискурсивної кризи» у формі невідповідності між формованим у політичному дискурсі образу «сильного господарника» - принципала, який «прагне контролювати корупціонерів», з однієї сторони, та «фактичним напрямком на приватне збагачення»¹¹⁶, з іншої. Дискурсивна криза, у свою чергу, спричинила доповнення в існуючий порядок дискурсу - відмова підписувати Угоду про асоціацію з ЄС встановила нові мнемонічні рамки визначення, у якій була встановлена логіка відмінності між корупцією та євроінтеграцією, а «некорупційною» ключовою ідентичністю, чия транзитивність була артикульована у вимірі протистояння до неї, стало «громадянське суспільство».

Наслідком цього є те, що репрезентована у медійному дискурсі негативна ідентичність уряду Януковича лише посилила рецепцію встановленого ланцюга еквівалентності, де «корупціонерам» було надано означення приналежності до структури політичної влади, а «антикорупціонерам» - опозиційність, про-демократичність, про-європейськість, та приналежність до «громадянського суспільства», що, у свою чергу, стало чинником для «Євромайдану», та подальшого утворення наглядних політично незалежних інституцій для контролю за органами влади (у першу чергу, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, та Національне агентство з питань запобігання корупції). Таким чином, седиментований фрейм розуміння корупції, артикульований Віктором Ющенком, щодо її сприйняття як проблеми політичної системи, пройшов етап матеріалізації уявлюваного значення лише після того, як «опозиційний дискурс» «здобув» раніше відсутню «некорупційну» ідентичність,

¹¹⁵ Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytė, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018

¹¹⁶ Там само

що повинна була б виступати «ініціатором» змін, обумовлених артикульованою «дискурсивною кризою».

У підсумку, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Інтерпретативними моделями позначнику «корупції» в українському порядку дискурсу, що застосовувалися суб'єктами політики у вимірі боротьби за встановлення гегемонії, є її розуміння як проблеми «політичної системи», що є протилежністю до демократії та євроінтеграції, а також як проблеми «принципала-агента».
2. Домінуючим в українському порядку дискурсу, станом на період від Помаранчевої Революції до існування коаліції «Європейської України», залишалася модель розуміння корупції як проблеми «політичної системи», що є протилежністю до демократії та євроінтеграції, початково артикульованої у опозиційному дискурсі Віктора Ющенка. Її ключовими рисами є системний підхід до розуміння корупції, означення «корумпованої ідентичності» як «уряду» в цілому, та «громадянського суспільства», як «некорумпованої» суб'єктної позиції, що «протистоїть» їй. Антикорупційною політикою, із призми такої когнітивної моделі, є здійснення таких соціальних практик, які передбачають реалізацію заходів, пов'язаних із створенням середовища, в рамках якого ускладнюється можливість відтворення ненормативної поведінки акторів всередині системи.
3. Альтернативною моделлю розуміння корупції є її репрезентація як проблеми «принципала-агента», де корупція уявляється не стільки як «системна помилка», скільки як «помилка всередині системи», що втілюється у якості недоброчесної поведінки окремих агентів у вимірі зловживання повноваженнями, наданими «принципалом». Із цієї призми, «корумпованою ідентичністю» виступають окремі «недоброчесні» особи («агенти»), у той час як «антагоністичною» у відношенні до неї, «некорумпованою» суб'єктною позицією є особа «принципала». Таким чином, антикорупційна політика, конституїрована таким означенням корупції, реалізується через втілення таких соціальних практик, що передбачають надання

більших повноважень принципалові для реалізації артикульованих ним транзитивностей у вимірі здійснення «антикорупційних заходів» (які, у свою чергу, приймають форму того чи іншого «санкціонування» тих осіб, що діяли «ненормативно»).

Розділ 3: ДИСКУРС-АНАЛІЗ АРТИКУЛЯЦІЇ ПОЗНАЧНИКУ «КОРУПЦІЇ» В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Прирівнення корупції до державної зради: антикорупційна політика як засіб відтворення політичного панування

Хоча попередні дослідження Оксани Гус дозволили відповісти на дослідницькі питання того «який сенс надають Президенти України корупції як пустому означнику», і якою є їх роль в українському порядку дискурсу, у тій же мірі як дослідниця, виходячи із принципів «прагматичного світогляду», визначає потребу у дослідженні корупції, відповідної до соціального-політичного контексту, на даний момент можливо зробити ідентичний висновок про необхідність ре-актуалізації дослідження. По-перше, з 2018 року (дати проведення дослідження), семантичне означення «корупції» (а також «антикорупції», «корупціонерів», та «антикорупціонерів» відповідно) яке було реципійованим під час Революції Гідності, і перебувало у стані антагонізму із фреймом, відтворюваним Віктором Януковичем, пройшов процес седиментації та почав відігравати роль «залишкової практики» - він утворив загальний консенсус, на основі якого суб'єкти символічної влади відтворюють нові дискурсивні практики, що може означати зміну диспозиції дискурсивного елементу, а отже, і неактуальність дослідження. По-друге, відтепер Україна перебуває у новому соціально-політичному контексті – контексті війни, що може означати зміну характеру артикуляції корупції, та відповідної зміни у вимірі впливу цього позначнику на можливе відтворення соціальних практик.

На даному етапі ми можемо визначити, яким чином контекст війни в Україні вплинув на артикуляцію значення "корупції" у політичному дискурсі. Для цього, нам також необхідно виокремити комунікативну подію, на основі якої можливо було б зробити висновок про характер відповідної артикуляції. У даному випадку, цією дискурсивною практикою є відповідь у інтерв'ю, яке надав Володимир Зеленський каналу 1+1 за назвою «Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії

Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023»¹¹⁷. Обрання саме цієї комунікативної події обумовлено тим, що диспозиція політичних сил у політичній системі України, в рамках типології Олександра Дем'янчука, перебуває у стані «монополістичного розподілу політичної влади»¹¹⁸, де у якості «актора-монополіста» виступає політична партія «Слуга Народу», на що вказують такі фактори як утворення монобільшості, монополістичний контроль в ухваленні політичних рішень, концентрація законодавчої та виконавчої влади у межах однієї політичної сили (а також домінування останньої у процесі розробки і прийняття політичних рішень). У свою чергу, це означає те, що ця політична сила володіє значно більшою кількістю ресурсів як у вимірі можливого вироблення та дисемінації ідеологічних концептів, так і їх практичного втілення шляхом відповідних політичних рішень, спрямованих на їх інституалізацію а отже, саме вироблені нею дискурсивні практики потребують першочергового аналізу. Володимир Зеленський же виступає одним із головних продуцентів політичного дискурсу цієї політичної сили, виконуючи роль певного «персоналізованого символу», що також робить доцільним аналіз саме виробленої ним дискурсивної практики.

Також, аналізуючи комунікативну подію, варто звернутися до використовуваного методу КДА в традиції Нормана Ферклоу. За цією методологією, аналіз дискурсивної практики здійснюється шляхом визначення трьох вимірів мови згідно до принципів системно-функціональної лінгвістики – ідеаційного, міжособистісного, та текстового¹¹⁹. Функціональне значення кожного із цих вимірів мови вдало зазначає Пшик Владислав у роботі «Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації»:

¹¹⁷ Офіс Президента України. Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31gc0zOyeTo>.

¹¹⁸ Дем'янчук О. Державна політика і державне управління: політологічні аспекти. – Київ, 2008.

¹¹⁹ Fairclough N. *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London : Longman, 1995. 265 p.

«Ідеаційний вимір мови втілює систему знань і переконань виробника дискурсу, у той час як міжособистісний вимір втілює “форми самості” - ідентичності та відносини соціальних суб’єктів»¹²⁰. Вимір тексту же є «результатом співвідношення цих елементів, який на відміну від двох попередніх втілюється у певній “матеріальній” формі, де окрім тексту він може виступати у інших формах, як наприклад звуках чи зображеннях, і таким чином отримує втілення у певній комунікативній практиці»¹²¹.

Розглянемо комунікативну подію. Її «текстовий вимір» втілюється у відеоматеріалі – «Інтерв’ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023»¹²². У ньому особливої уваги заслуговує те, як, перед заданням запитання, інтерв’юєрка задає вимір «ситуативності» через контекст, який утворює мнемонічні рамки визначення подальшої дискурсивної практики Володимира Зеленського:

«Як суспільство каже, допоки не почнеться боротьба із корупцією, а саме посадки, вас будуть звинувачувати, що ви покриваєте корупцію, і людям мало, що ви особисто не крадете, і вони хочуть щоб ви очолили боротьбу із системою»¹²³

Після цього, вона задає таке запитання:

«Ви, пане президенте, ви оголосите війну корупції, чи вистачить у вас сил вести дві війни разом?»¹²⁴

У цих судженнях, можливо визначити когнітивні моделі, як на рівні міжособистісного, так і ідеаційного виміру мови. У вимірі міжособистісного

¹²⁰ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

¹²¹ Там само

¹²² Офіс Президента України. Інтерв’ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31gc0zOyeTo>.

¹²³ Там само

¹²⁴ Там само

аспекту мови Наталія Мосейчук, використовуючи «vox-populi» дискурс (тим самим репрезентуючи себе за ідентичністю як журналіста, начебто виконуючи функцію «public forum»), формулює репрезентацію подальшої пропозиції Володимира Зеленського як відповідь на запит «суспільства», тим самим висвітлюючи подальшу пропозицію як виконання нормативної функції президентом – того, що є його обов'язком, як посадовця, обраного «суспільством», що також посилюється формулюванням ідентичності респондента із призми інституційного позначення – «Пане Президенте». Водночас, можливо також звернути увагу на пресупозицію, яка міститься у запитанні - антикорупційна політика у цій комунікативній практиці репрезентується із призми мілітаристського дискурсу, як «оголошення війни», що утворює когнітивну структуру, яка асоціює значення корупції із «воєнними діями», тобто, як проблему безпеки.

Розглянемо відповідь Володимира Зеленського:

«Наталія, мені здається що сам порядок запитань ваших, а як правило журналісти - це голос суспільства, говорить про те що у людей змінюються пріоритети. Навіть на початку ви сказали – «підійдемо до внутрішньої ситуації...» Внутрішньо-зовнішньої! Тому що якщо ми говоримо про корупцію або ризики, то це не тільки внутрішньо... Але має відголосок і ззовні... Тому я... Чи я радий цьому? Ні... я не радий цьому... Для мене пріоритети не змінились, для мене війна номер один... Чи повинен я знаходити більше часу на війну з корупцією? Так... Ми повинні це робити точно, але в мене немає часу, щоб займатись деталями... Я не можу боротись з бруківкою кожного міста... Є фундаментальні рішення, на них я звертаю увагу. Наприклад, корупція. Я поставив задачу... Законодавства... Законодавству і законодавцю України буде запропоновано мої пропозиції щодо прирівнення корупції до державної зради на військовий час. Авжеж я розумію що

така зброя не може діяти постійно в суспільстві, але на військовий час я думаю це допоможе.»¹²⁵

Ми можемо визначити взаємодоповнюючий характер дискурсивних практик – після того, як інтерв'юєрка репрезентувала «нормативно-функціональну» ідентичність Володимира Зеленського, останній використав цю когнітивну модель для представлення пропозиції щодо прирівняння корупції до державної зради як відповідь на запит суспільства, формуючи уявлення «демократичності» рішення. Разом із тим, він підтримав «мілітаристський» контекст розмови, про що свідчить застосування лексеми «зброя» до пропонованого законопроекту, а також лексичної кооптації «я поставив задачу» (яка зазвичай, є використовуваною у контексті командування у збройних силах), тим самим репрезентувавши свою ідентичність «військового». При цьому, також варто звернути увагу на відділення питання корупції та війни респондентом - у певній мірі, вона може вказувати на контрадикцію до визначення пресупозиції, наданої інтерв'юєркою (корупція як проблема безпеки), проте визначення законопроекту як «зброї», а також кооптації «війна з корупцією» імпліцитно спростовує подібну тезу. У більшій мірі, функціональність такого відділення пов'язана із підкресленням власної «військової ідентичності», того, що питання вирішення проблеми корупції знаходиться поза виміром його суб'єктної позиції, а також додаткової репрезентації «суспільної волі» як джерела пропонованого рішення.

Виходячи із аналізу міжособистісного та ідеаційного виміру мови комунікативного акту, можливо зробити такі підсумки:

По-перше, на рівні міжособистісного виміру мови, Володимир Зеленський репрезентує себе радше із позиції "військового" аніж "політика". Використання саме такої форми ідентичності є безпосередньо пов'язаним із тими залишковими

¹²⁵ Офіс Президента України. Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31gc0zOyeTo>.

практиками, які були утвореними в контексті війни в Україні. Причина полягає у тому, що із початку війни показники рівню довіри громадян до інституцій, пов'язаних із військовою справою, значно перевищує ті, що асоціюються із політичною діяльністю. Так, згідно до даних загальнонаціонального соціологічного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у 2023 році, 89,1% респондентів довіряють Збройним Силам України а 82,9% - добровольчим батальйонам, у той час як лише 41,5% респондентів довіряють Президенту України¹²⁶.

Відповідний соціальний контекст, у свою чергу, міг вплинути на застосування саме такого міжособистісного виміру мови. Як вдало зауважив Пшик Владислав у роботі «Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації», посиляючися на критичного дискурс-аналітика Теуна Ван Дейка, «відповідність до тих чи інших “індивідуальних” та “соціальних” критеріїв (або, іншими словами, наявність символічного капіталу), відкриває потенційні можливості до впливу над переконаннями (або, символічної влади)»¹²⁷. Символічна влада же, у свою чергу, обумовлюється соціальною диспозицією ідентичності¹²⁸, що потребує такої саморепрезентації символічних суб'єктів, яка була б у найбільшій мірі релевантною до таких, які викликають почуття авторитету та довіри у реципієнтів. Важливим інструментом для цього виступає дискурс, оскільки його функціональність полягає не лише у відтворенні залишкових практик, але також, як зазначає Норман Ферклоу, мовлення із певної позиції (яка безпосередньо і втілюється у тій чи іншій формі самості)¹²⁹. В контексті війни найбільшим символічним капіталом володіють такі суб'єкти, чия ідентичність містить еквівалентність до військової справи, що обґрунтовує потребу у відповідній самоідентифікації в межах вироблення комунікативних подій суб'єктами символічної влади. Таким чином, наведена дискурсивна практика втілює у собі те,

¹²⁶ Підсумки 2023 року: громадська думка українців. Фонд демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2023-roku-gromadska-dumka-ukrainsiv>

¹²⁷ Dijk T. A. v. Discourse and power. New York : Palgrave Macmillan, 2008

¹²⁸ Dijk T. A. v. Discourse and power. New York : Palgrave Macmillan, 2008

¹²⁹ Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of language. London : Longman, 1995. 265 p.

що Норман Ферклоу називає «реконтекстуалізацією», тобто вироблення іншої репрезентації дискурсивної практики (зокрема, і дискурсу як артикуляційної системи загалом), відповідно до «цілей, цінностей, і пріоритетів комунікації адресанта»¹³⁰.

Проте якою, у такому випадку, є "ціль" продуцента дискурсу? Виходячи із визначеного ідеаційного виміру мови, нею є встановлення нової логіки еквівалентності шляхом семантичного наповнення позначнику «корупції» такими означеннями як «загроза для безпеки держави», «екзистенційна загроза» та «державна зрада». Володимир Зеленський реконтекстуалізував мілітаристський дискурс шляхом використання відповідного понятійного апарату (про що свідчать вживані ним лексеми та лексичні кооптації) у межах пропонованої антикорупційної політики, тим самим чином інкорпорувавши символічний капітал цієї ідентичності у межах власної комунікативної практики. Таким чином, він не лише задав більш високу ступінь модальності висловлюваним судженням на основі залишкової практики у вигляді поширеності довіри суспільства до ЗСУ, але і й через приналежність до ідентичності «військового» репрезентував себе як того, хто є «некорумпованим», оскільки сама суб'єктна позиція «військового», як того, хто запобігає «загрозі для безпеки держави», та встановлений Володимиром Зеленським ланцюг еквівалентності між «корупцією» та «загрозою для безпеки держави», із іншої, утворює логіку відмінності. Як зазначає Ернесто Лаклау «єдине можливе справжнє зовнішнє – це не просто ще одне зовнішнє, якийсь нейтральний елемент, а зовнішнє виключене – щось, що тотальність виключає з себе, щоб творити себе»¹³¹. Тобто, конструювання та наповнення соціальної ідентичності, що становить «Ми», отримує своє семантичне значення шляхом протиставлення із «Іншим». Артикуляція ж значення корупції із призми «мілітаристського» дискурсу, та встановлення власної суб'єктної позиції у вимірі того, хто «веде війну із

¹³⁰ Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

¹³¹ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208

корупцією», використовуючи «зброю», у формі її прирівняння до державної зради, дозволила Володимирі Зеленському репрезентувати себе як «гаранта національної безпеки», який «веде війну» із «Іншим» - «внутрішнім ворогом», у відношенні до якого було встановлено означення «корупційності».

На даний момент, шляхом КДА комунікативної події із позиції концепту седиментації знаку, що впливає із теорії кризи та змін Наберса, було встановлено використовувану «залишкову практику», на основі якої було здійснена артикуляція позначнику, інтерпретативна модель ідентифікації знаку та ідентичності, які впливають із неї, проте концепт передбачає не лише виокремлення самого значення «корупції», але і тієї чи іншої соціальної зміни, яка, у випадку успішної рецепції, і становлення як міфу, несе за собою матеріалізація уявлюваного значення, виробленого продуцентом дискурсу, у контексті боротьби за владу.

Практична реалізація антикорупційної політики, яка впливає із прирівняння корупції до державної зради, несе за собою значні правові наслідки. З метою імплементації міжнародного стандарту про незалежність та автономність *anticorruption body*¹³², були створені відповідні антикорупційні інститути. У цей же час кримінальне правопорушення за 111 статтею Кримінального Кодексу України (державна зрада) є підслідною СБУ, а вона, у свою чергу, є підпорядкованою президенту України, а його голова обирається за поданням президента¹³³. Таким чином, більшість потенційних суб'єктів корупційного правопорушення та «новий» *anticorruption body* знаходяться у межах однієї політичної сили, що ускладнюватиме ведення повноцінної антикорупційної політики унаслідок посилення монополії у межах політичного актора-монополіста – партії монобільшості, що є корупціогенним фактором, відповідно до «формули»

¹³² On the twenty guiding principles for the fight against corruption : Resolution of 06.11.1997. URL: <https://polis.osce.org/council-europe-resolution-97-24-twenty-guiding-principles-fight-against-corruption>.

¹³³ Стаття 111. Державна зрада : КРИМІН. КОДЕКС УКРАЇНИ. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t222113?ed=2022_03_03&an=8.

діяльнісно-орієнтованого підходу розуміння корупції: «Корупція = Монополія + Дискреція – Підзвітність».

Разом із цим, ймовірною «перевагою» прирівняння корупції до державної зради є встановлення більш суворої відповідальності, пов'язаної із цим правопорушенням. І хоча, згідно до діяльнісно-орієнтованого підходу, суворі санкції дійсно можуть відігравати більш ефективну у запобіганні корупції роль (оскільки ризики передбачають ймовірність більшого «програшу», відповідно до логіки вигоди і витрат), національний контекст свідчить про наявність іншої проблеми. Згідно до дослідження даних кримінальної статистики за 2022 рік, проведеного Миколою Хавронюком, полягає не стільки у тому, що покарання за корупційні правопорушення є занадто «малим», а тому, що загалом обвинувачувані у корупційні злочинах, у більшості випадків, уникають відповідальності¹³⁴. Так, у випадку розгляду випадків здійснення корупційних злочинів, частими є випадки закриття кримінального провадження, а також ухвалення виправдувальних вироків порівняно із іншими видами злочинів, що особливо стосується головних суб'єктів «топ-корупції», яких немає серед засуджених осіб (або вони загалом не фігурують у кримінальних справах), на відміну від «нижчих» ланок корупційних «схем»¹³⁵.

Звідси впливає те, що функціональність дискурсивної практики, виробленої президентом, не можна визначити як таку, що є направленою на виконання саморепрезентованої нормативної функції – «війни із корупцією». Експліцитно, така реалізація заходів щодо створення середовища, в рамках якої корупція була б не вигідною, через встановлення більшої кількості витрат, пов'язаною із корупцією, могла б посприяти більшому антикорупційному впливу, проте разом із цим, вона також містить ризик монополії у межах однієї політичної сили, у той час як пропонуваній механізм санкціонування не є достатньою умовою для боротьби з корупцією, тому пропонуваній механізм санкціонування може не лише не

¹³⁴ Цифри (НЕ) брешуть, або боротьба з корупцією за даними статистики. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/strong-tsyfry-ne-breshut-abo-borotba-z-koruptsiyeyu-za-danymy-statystyky-strong/>.

¹³⁵ Там само

посприяти запобіганню корупції, але й виступати у якості корупціогенного фактору. Таким чином, ми стикаємося із певною формою зловживання символічною владою, оскільки функціональність пропонованого законопроекту полягає не стільки у виконанні функції, репрезентованої у формованій ідентичності, скільки у забезпеченні більшої політичної влади продуцентом дискурсу. Звідси, пропоновану антикорупційну політику слід сприймати як прагнення до інституційного закріплення відтворюваного ідеологічного концепту, що є засобом відтворення влади та домінування, оскільки сприяє формуванню такого соціального порядку, який був би вигідним для продуцента панівного дискурсу, що відповідає визначенню «продовження корупції іншими засобами»

Таким чином, «фрейм» корупції, формований Володимиром Зеленським є відмінним як від фрейму корупції як «системної проблеми» (що передбачає дихотомію «режиму»-опозиції), створеної Віктором Ющенком, так і від фрейму «принципала-агента», створеної Віктором Януковичем, і водночас містить деякі спільні риси із обома ними. Так, на відміну від фрейму корупції як «системної проблеми», Володимир Зеленський артикулює корупцію не стільки як «системну помилку», скільки як «помилку всередині системи», про що свідчить те, який момент дискурсу він задає цьому позначникові при репрезентації власної транзитивності – «Я не можу боротись з бруківкою кожного міста», що позначає радше окремі випадки ненормативної поведінки тих чи інших представників влади, ніж саме недоліки самої політичної системи. Це підкріплюється також тим, що Володимир Зеленський не суперечить означенню, яку надає «боротьбі із корупцією» Наталія Мосейчук, яка прирівнює її із «посадками». Крім того, встановлений ланцюг еквівалентності, що асоціює значення цього терміну із «державною зрадою» уже сам по собі репрезентує її як «відхилення» та виключає можливість здійснення корупції «в рамках» такої системи. Водночас, артикулюючи «антикорупційну політику» Володимир Зеленський пропонує саме системне рішення у вимірі зміни нормативного поняття «корупції» та її регулювання. Проте, сама функціональність «антикорупційної політики», що впливає із позначнику

«корупції» є більш наближеною до моделі розуміння корупції як проблеми «принципала-агента», формованої Віктором Януковичем, оскільки її реалізація фактично сприятиме досягненню інтенцій продуцента дискурсу у вимірі волі до влади унаслідок більшої централізації влади, у той час як сам характер «боротьби із корупцією» приймає форму більш жорсткого санкціонування осіб, що визначаються як «корумповані».

Підсумовуючи викладене, ми можемо зробити висновок, що використання мілітаристського дискурсу Володимиром Зеленським вказує на застосування ним дискурсивної стратегії, що полягає у саморепрезентації із позиції "військового" на основі утвореної сформованої внаслідок війни високої ступені довіри до інститутів, пов'язаних із військовою справою. У свою чергу, це є проявом першого елементу седиментації знаку, а саме використання «залишкової практики», яке дозволило Володимиру Зеленському інкорпорувати символічний капітал цієї ідентичності у межах власної комунікативної практики, задаючи більш високу ступінь модальності висловлюваному судженню на основі поширеності довіри суспільства до Збройних сил України. Також, із призми «ідеаційного» виміру мови було встановлено, що мілітаристський дискурс, використовуваний Володимиром Зеленським, виступив не лише у якості «інструменту» саморепрезентації у комунікативній практиці, але і «засобом» означення позначнику «корупції», оскільки продуцентом дискурсу було встановлено принцип еквівалентності між цим поняттям та лексичними кооптаціями «загроза для безпеки держави» і «державна зрада», що є проявом другого елементу седиментації знаку. У свою чергу, така модель розуміння корупції дозволяє Володимиру Зеленському реалізувати третій елемент седиментації знаку, а саме позитивно репрезентувати себе як «гаранта національної безпеки», який «веде війну» із «Іншим» - «внутрішнім ворогом», у відношенні до якого було встановлено означення «корупційності», шляхом «зброї» - антикорупційної політики у формі прирівняння корупції до державної зради. У контексті ж політичної боротьби, успішна седиментація цього знаку також сприяла би формуванню такого соціального

порядку, яка була би вигідною для продуцента панівного дискурсу, оскільки потенційні суб'єкти корупційного правопорушення та «новий» anticorruption body у вигляді СБУ знаходились би в межах однієї політичної сили, що ускладнювало би ведення повноцінної антикорупційної політики унаслідок посилення монополії, що забезпечило б посилення панівної диспозиції продуценту дискурсу.

3.2. Значення «дискурсивної кризи» у політичному порядку дискурсу

Хоча здійснений у попередньому підрозділі дискурс-аналіз комунікативного акту («Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023»¹³⁶) і дозволяє виокремити характер артикуляції значення "корупції" в межах відтворюваної його політичною силою артикуляційної системи, залишається невизначеним питання того, яким є домінуюче значення «корупції» у межах «генералізованого» політичного дискурсу, а також яким чином ця семантична структура вплинула на дискурсивні практики (зокрема, означення позначника «корупції»), відтворювані іншими суб'єктами політики. Таким чином, необхідно встановити також те, якою була дискурсивна взаємодія цієї політичної сили та «конкурентних» продуцентів дискурсів у вимірі формованої інтертекстуальної мережі, а саме того, яким чином, ланцюги еквівалентностей, встановлені Володимиром Зеленським у відношенні до поняття корупції (та «антикорупційної політики», як «похідного елементу», зокрема), були артикульованими у подальших формованих комунікативних практиках. Причина полягає у тому, що дослідивши «тексти», пов'язані із аналізованою заявою, ми також зможемо визначити динаміку артикуляційного характеру взаємодії суб'єктів політики навколо «пустого означника» корупції, зокрема у частині того, наскільки гомогенним (або, навпаки, контрадикційним) у відношенні до неї є ідеаційне значення супутніх висловлювань «альтернативних» продуцентів дискурсу, що дозволить визначити ступінь рецепції формованих когнітивних моделей,

¹³⁶ Офіс Президента України. Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31gc0zOyeTo>.

Пропонована Володимиром Зеленського соціальна зміна стосовно порівняння корупції до державної зради викликала значний резонанс та була однією з головних тем у суспільному, медійному, та політичному дискурсі. Формування дискурсивної кризи на основі встановлення нових ланцюгів еквівалентностей до поняття «корупції» та «антикорупційної політики» дестабілізували попередній порядок дискурсу, у якому уже були сформовані мнемонічні рамки визначення, в яких поняття корупції асоціюється у першу чергу із проблемою політичної системи що є протилежністю до демократії та євроінтеграції. Таким чином, узгоджуючись із моделлю седиментації знаку Дірка Наберса, ця семантична система, виступаючи уже у якості «вторинного», репрезентованого дискурсу, «стикнулася» із продуцентами існуючого «опозиційного» дискурсу, що встановив існуючий «режим істини». Так, наприклад, у наступний день після публікації аналізованого інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук, громадські організації “Transparency International Ukraine” а також «Центр протидії корупції» відреагували на це інтерв'ю. Дискурс-аналіз саме цих комунікативних подій є особливо важливим у контексті того, що 1) згідно до конвенцій «опозиційного» дискурсу, вони є ключовими, «некорупційними» ідентичностями на протизвагу «корумпованому уряду», що дає їм символічну владу у контексті організації порядку дискурсу в частині дискурсивних практик, що торкаються артикуляції значення корупції, 2) ці громадські організації відповідають визначенню «квазі-партії»¹³⁷ Олександра Дем'янчука, тобто організацій, які хоча і не відповідають формальним критеріям політичної партії, проте здатні впливати на процес розробки, ухвалення, та прийняття політичних рішень шляхом формування порядку денного, що фактично також робить їх політичними суб'єктами та «акторами» політичного дискурсу. У своїх публікаціях «6 причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради»¹³⁸, а також «Під виглядом прирівняння корупції до державної зради Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від

¹³⁷ Дем'янчук О. Державна політика і державне управління: політологічні аспекти. – Київ, 2008.

¹³⁸ 6 причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptsiyu-ne-mozhna-pryivnyaty-do-derzhzrady/>

НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності»¹³⁹, артикулювали свою незгоду, виступаючи із встановлених пресупозицій седиментованого дискурсу, у певній мірі намагаючись «упередити» становленню гегемонії «мілітаристського» дискурсу, артикульованого Володимиром Зеленським.

Про це свідчить те, яким чином вони задавали моменти дискурсу позначнику «корупція», а також артикульованій антикорупційній політиці (у формі лексичної кооптації «прирівняння корупції до державної зради») у своїх дискурсивних практиках. Так, наприклад, у обох випадках продуценти дискурсу повторно відтворюють значення натуралізованих конвенцій, використовуючи такі поняття як «системна проблема, яка не має “простих рішень”»¹⁴⁰, а також «глобальна проблема, яка потребує системних рішень»¹⁴¹. Проте, ключовим «мінливим знаком» («об’єктом» політики) цих дискурсивних практик, навколо якого здійснювалась конкуренція за сенс, було не стільки поняття «корупції», скільки саме «антикорупційної політики», що впливає із неї. Причина полягає у тому, що комунікативні акти “Transparency International Ukraine”, так і «Центру протидії корупції», стосувалися не стільки вироблення когнітивних моделей, що були б контрадикційними до встановленого Володимиром Зеленським семантичного означення корупції, скільки самої пропонованої соціальної зміни у вимірі прирівняння корупції до державної зради. Саме цей ланцюг еквівалентності репрезентований як той “constitutive outside”, навколо якого представники «опозиційного дискурсу» формулюють свою «інакшість» через задання йому таких транзитивностей та моментів дискурсу, які можливо трактувати як «негативні» із призми їх конфронтаційності до седиментованих конвенцій. Так, наприклад, ця антикорупційна політика означається як «колапс антикорупційної системи»¹⁴²

¹³⁹ Під виглядом прирівняння корупції до “державної зради” Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності. *Центр протидії корупції*. URL: <https://antac.org.ua/news/pid-vyhlidom-pryivniannia-koruptionsii-do-derzhavnoi-zrady-tatarov-khoche-peredaty-spravy-pro-top-koruptionsiu-vid-nabu-do-sbu-meta-vlady-unyknyty-vidpovidalnosti/>

¹⁴⁰ 6 причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptionsiyu-ne-mozhna-pryivnyaty-do-derzhzrady/>

¹⁴¹ Там само

¹⁴² Під виглядом прирівняння корупції до “державної зради” Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності. *Центр протидії корупції*. URL: <https://antac.org.ua/news/pid->

(НАБУ, САП, НАЗК, які стали «продуктом» антикорупційної політики опозиційного дискурсу), та «безпрецедентні обмеження прав громадян»¹⁴³ (загроза складової «євроінтеграції та демократії»), щодо якої встановлюються транзитивності «**може негативно вплинути на майбутню євроінтеграцію України**»¹⁴⁴ (застосування «жирного шрифту», що позначає емоційний наголос, акцентуючи важливість проблеми), «може погано відбитися на посиленні верховенства права в державі та питанні захисту прав людини»¹⁴⁵, «переслідує наступні цілі: 1) захистити своїх ТОП корупціонерів... 2) отримати інструменти знищення опонентів...».¹⁴⁶

При цьому, що має особливе значення в контексті досліджуваного предмету, характер дискурсивної взаємодії цих продуцентів у відношенні до формованої моделі розуміння корупції не можна визначити як повністю "агональний". Хоча у комунікативних актах ТІУ та ЦПК і задаються відповідні до «опозиційної» артикуляційної системи моменти дискурсу, означення «корупції» як «державної зради» та «загрози безпеки» не виключаються повністю, а радше «інтегруються» у первинний дискурс як одне із значень артикульоване самими «опозиційними» суб'єктами політики. Так, наприклад, підсумовуючи викладені причини неможливості прирівняння корупції до державної зради, ТІУ зазначає, що:

«Таким чином, подібні ініціативи — це більше про боротьбу з симптомами, а не з хворобою. **Корупція — це державна зрада на метафоричному рівні, а не юридичному.** Тому цей красивий лозунг вкрай складно впакувати в законодавство таким чином, щоб це не зламало довготривалу і комплексну боротьбу з корупцією

vyhliadom-pryivniannia-koruptsii-do-derzhavnoi-zrady-tatarov-khoche-peredaty-spravy-pro-top-koruptsiuu-vid-nabu-do-sbu-meta-vlady-unyknyty-vidpovidalnosti/

¹⁴³ Б причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptsiyu-ne-mozhna-pryivnyaty-do-derzhzrady/>

¹⁴⁴ Б причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptsiyu-ne-mozhna-pryivnyaty-do-derzhzrady/>

¹⁴⁵ Там само

¹⁴⁶ Під виглядом прирівняння корупції до "державної зради" Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності. *Центр протидії корупції*. URL: <https://antac.org.ua/news/pid-vyhliadom-pryivniannia-koruptsii-do-derzhavnoi-zrady-tatarov-khoche-peredaty-spravy-pro-top-koruptsiuu-vid-nabu-do-sbu-meta-vlady-unyknyty-vidpovidalnosti/>

в Україні загалом. Бо це системна проблема, яка не має «простих рішень». Україна вже працює в потрібному напрямку, тож не варто сходити з цього шляху задля, здавалося б, швидких, але дуже ризикових рішень. Навіть під час війни.»¹⁴⁷

Цей уривок демонстративно ілюструє наявну дискурсивну динаміку між «опозиційним дискурсом» і моделлю розуміння корупції як «системної проблеми», з однієї сторони, та «військовим дискурсом» і інтерпретативною моделлю корупції як «державної зради» з іншої. Як було визначено у попередньому підрозділі, співвідношення «корупції» та «державної зради» у артикуляційній системі Володимира Зеленського можливо інтерпретувати із двох вимірів - 1) як означення до позначнику «корупції», а також як 2) лексична кооптація у поєднанні з транзитивністю «прирівняння» як означення «антикорупційної політики». Таким чином, «носії» домінуючого дискурсу не заперечують саму артикуляцію корупції, тим самим частково «приймаючи» цю «семантичну рамку», проте спростовують «інструментальний характер» знаку у вимірі пропонованої соціальної зміни, намагаючись переозначити «антикорупційну політику» з урахуванням наявних натуралізованих конвенцій.

У свою чергу, це вказує на те, що встановлений ланцюг еквівалентності став частково «гегемонізованим», оскільки сама можливість означення корупції як «державної зради» не виводиться у «область дискурсу», а «інтегрується» у наявний «режим істини». Таким чином, дестабілізація порядку дискурсу, викликаною «дискурсивною кризою», призвела не стільки до повного виключення попередньої артикуляції корупції, скільки до встановлення «гібридної конфігурації» дискурсу корупції у вимірі переозначення похідних елементів цієї вузлової точки як з урахуванням нової норми, так і наявних пресупозицій.

¹⁴⁷ 6 причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptsiyu-ne-mozhna-pryivnyaty-do-derzhzrady/>

Те, що «державна зрада» стала одним із седиментованих елементів корупції як «порожнього означника» свідчить наступний комунікативний акт Центру Протидії Корупції – інтерв'ю Дар'ї Каленюк (виконавчої директорки ЦПК) ведучій телеканалу «Київ» Ілоні Довгань у випуску «"Корупція - це державна зрада": як Офіс Президента придумав врятувати топ-корупціонерів»¹⁴⁸. У контексті досліджуваної дискурсивної динаміки щодо «балансу сил» між «військовим» та «опозиційним» дискурсом, особливу значущість становлять наступні уривки:

«Ілона Довгань: Як ви оцінюєте ці плани президента (прирівняння корупції до державної зради)? Чи дійсно це допоможе викоринити корупцію? І що має бути у цьому законопроекті, що може б було дійсно... ось... досягнути мети?

Дар'я Каленюк: Звучить все дуже красиво. **Корупція під час війни – це державна зрада. Я думаю, що більшість громадян України підтримує цю тезу.** Але з точки зору її виконання на практиці виглядає що... ааа... така ініціатива... просто забере всі топ корупційні справи які не вигідні офісу президента від незалежних антикорупційних органів і це дозволить передати їх в ручні, контрольовані офісом (президента) правоохоронні органи. Пояснюю чому - **в нас після Революції Гідності були створені НАБУ, САП, та ВАКС.** Вони наділені виключною підслідністю - тобто посадовці високого рівня, які задіяні в корупційних злочинах з певним рівнем шкоди, яка сягає певної суми, мають обов'язково розслідуватися Національним Антикорупційним бюро і це гарантія незалежності слідства... це гарантія також незалежності від політичних втручань... але якщо буде прийнятий законопроект, який прирівняє такі злочини до державної зради... це створить можливість паралельної юрисдикції. Тобто, СБУ матиме право вилучати в НАБУ докази у таких кримінальних провадженнях, а Служба безпеки України на жаль в нас не реформована на жаль досі... Там дуже багато корупціонерів - **СБУ відома тим, що тривалий час кришувала корупцію в**

¹⁴⁸ КІЇВ24 | Телеканал Київ. "Корупція - це державна зрада": як Офіс Президента придумав врятувати топ-корупціонерів, 2023. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=x2NspB1lp_U.

державних органах, кришувала закупівлі в обороні в секторі медицини... Тому не можна довіряти розслідуванню таких справ не реформованому органу... Більше того, умовою від наших міжнародних партнерів і для членства в ЄС та НАТО був обов'язок прибрати функцію розслідування корупційних злочинів взагалі від служби безпеки України...

Ілона Довгань: Таке питання до вас... От дехто пише про те, що це така піар-історія для того, що президент дистанціювався від корупції - що він ось навпаки зараз хоче її побороти і пропонує ось такі варіанти...

Дар'я Каленюк: Я думаю, це правда, але це не тільки піар-історія - тут історія полягає в створенні інструменту для влади аби рятувати своє майбутнє після того завершення війни, аби їх не доганяли незалежні антикорупційні органи. Тому це дуже слизька, дуже небезпечна для країни історія... **Я абсолютно погоджуюся, як громадянка, з тим, що корупція під час війни - це державна зрада, але також я розумію** наскільки великою загрозою буде імплементація цієї тези в законі, і наскільки нове правове поле може знищити всі ці антикорупційні незалежні інструменти, котрі ми будували за підтримки Європейського Союзу, починаючи з 2014 року... Тому я побоююся, що втілення в життя такого закону відкидає можливість нам інтегруватися до Європейського Союзу»¹⁴⁹.

На рівні ідеаційного виміру мовлення, цей текст містить у собі значну, «амбівалентну» ступінь інтердискурсивності. З однієї сторони, Дар'я Каленюк виступає із позицій «опозиційного дискурсу», про що свідчить 1) артикуляція відповідності до «євроінтеграції» як «мірила» позитивного\негативного означення антикорупційної політики, 2) відповідного задання прирівнянню корупції до державної зради транзитивності «відкидає можливість нам інтегруватися до Європейського Союзу», а також 3) негативної репрезентації СБУ як складової «корумпованого уряду» (ключової ідентичності «опозиційного дискурсу») на

¹⁴⁹ Там само

противагу антикорупційним органам (НАЗК, НАБУ, САП), функціонування яких є складовою антикорупційної політики, що впливає із «опозиційного» дискурсу. Проте, з іншої сторони, ми спостерігаємо «дисемінаційний» характер інтерпретативної моделі корупції як державної зради. Так, вона виступає не лише у якості складової репрезентованого, «військового» дискурсу Володимира Зеленського, але також і у якості момента дискурсу, який виконавча директорка ЦПК сама задає до позначнику «корупції». При цьому, це означення виступає не лише і не стільки як одне із «можливих» ланцюгів еквівалентностей до цього терміну, скільки як «самоочевидний сенс», про що свідчить застосування немодального, індикативного судження «корупція під час війни – це державна зрада», а також транзитивності «більшість громадян України підтримує цю тезу»¹⁵⁰, що вказує на «конвенційність»¹⁵⁰ означування. При цьому, навіть негативне означування пропонованої у вторинному дискурсі «антикорупційної політики», що втілюється у лексичній кооптації «піар-історія»¹⁵¹ (і з яким «погоджується» Дар'я Каленюк) імпліцитно містить у собі пресупозицію, яка передбачає, що ланцюг еквівалентності «державна зрада», встановлена до корупції є загальноновизнаним, очевидним сенсом, а отже, практичну реалізацію якої можливо інтерпретувати як задоволення запиту суспільства. Артикульована ж Володимиром Зеленським «антикорупційна політика» репрезентується не стільки як безпосереднє прирівняння корупції до державної зради, скільки як засіб «уникнення відповідальності» та «боротьби» проти «антикорупційних органів» (позитивної «некорумпованої» ідентичності).

Більше того, як було визначено у попередньому підрозділі, згідно до теорії критичного дискурс-аналізу, дискурс – це також мовлення із певної позиції. У цьому комунікативному акті ми бачимо дуалізм саморепрезентації Дар'ї Каленюк. Особливо значущим є те, що незважаючи на її «домінуючу» суб'єктну позицію у дискурсі корупції, яка базується на натуралізованих уявленнях седиментованого

¹⁵⁰ Там само

¹⁵¹ Там само

«опозиційного» дискурсу щодо розуміння ключових ідентичностей, що є приналежними до «громадянського суспільства», як «некорумпованих», «про-європейських», та «про-демократичних», які тим самим імпліцитно створюють презумпцію її «правоти», виходячи із наявного порядку дискурсу, та повинні були б задавати високу ступінь модальності висловлюваним судженням, все ж використовує саморепрезентацію як «громадянки, що абсолютно погоджується із тим, що корупція під час війни - це державна зрада», тим самим визнаючи статус «державної зради» як гегемонного ланцюга еквівалентності. Навіть незважаючи на те, що антикорупційна політика, що впливає з такого розуміння визначається як негативна, сама «семантична прив'язка» - визнається.

Більше того, «потреба» продуцента дискурсу декларувати свою згоду із означенням цього «мінливого знаку» може свідчити також про використання дискурсивної техніки на рівні «стилістичності» (Що, за визначенням Нормана Ферклоу, відображає «ступінь представлення міжособистісних значень вторинного дискурсу»¹⁵² у вимірі артикуляції означень ключової ідентичності та її транзитивностей) у вимірі артикуляції такої саморепрезентації, яка була б соціально-прийнятною навіть у межах вторинної, репрезентованої артикуляційної системи, що претендує на становлення нової гегемонії. Розуміння корупції як державної зради – це потенційна «точка стабілізації» нового значення «корупції» у порядку дискурсу. Визнаючи її, представниця ЦПК намагається утвердити конвенції відтвореної седиментованої артикуляційної системи, проте тим самим вона фактично використовує це семантичне означення як «залишкову практику», на основі якої та задає висловлюваним судженням «опозиційного» дискурсу більшу ступінь модальності, упереджуючи її можливе сприйняття як «Іншого» (або навіть як негативної ідентичності, того, хто «захищає» «внутрішнього ворога») з позицій «військового» дискурсу. Іншими словами, спростовуючи моменти дискурсу, що стосуються семантичного наповнення значення «антикорупційної

¹⁵² Fairclough N. Discourse representation in media discourse / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 54–70; Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.

політики», відтвореної Володимиром Зеленським артикуляційної системи, також переозначуючи «корумпованих» та «некорумпованих» ключових ідентичностей, вона водночас натуралізує його інші конвенції, які стосуються інтерпретативної моделі корупції як державної зради.

Наступною демонстративною ілюстрацією використання такої дискурсивної техніки є комунікативна подія, вироблена Дмитром Разумковим, та яка супроводжувала запропонований його політичною фракцією законопроект №9659 від 30.08.2023, що торкається встановлення відповідальності за корупцію, яка є аналогічною до санкціонування за здійснення державної зради, проте при залишенні підслідності антикорупційних органів, а не інституцій, підпорядкованих Володимиру Зеленському – стаття «Корупція = Державна зрада. "Розумна політика" зареєструвала надважливий законопроект»¹⁵³, опублікована на Українській Правді:

«Корупція вбиває. І це не просто слова, це українська дійсність. Немов епідемія, корупція охопила владу і стала другою після війни загрозою національній безпеці.

Бо кожен відкат, кожен розіграний між "своїми" тендер, кожна гривня за непоставлену зброю – це постріл у спину солдату і командирю на фронті і в тилу. Ви крадете в тих, хто вас захищає. Під час війни мені складно уявити тяжчий злочин.

Коли Міністерство оборони закуповує на мільярди гривень боєприпаси чи техніку, але не отримує їх – гинуть українці. Коли наші захисники та захисниці не отримують на передовій бронік, каску чи теплу форму – кількість втрат в їх підрозділах серйозно зростає.

¹⁵³ Разумков Д. Корупція = Державна зрада. "Розумна політика" зареєструвала надважливий законопроект. *Українська правда - Блоги*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/64f0386214166/>.

Я знаю про що кажу. Бо регулярно разом з командою відвідую позиції українських військових на різних ділянках фронту. Десь із забезпеченням краще, а десь є великі проблеми. Дуже часто хлопці та дівчата вимушені за власний рахунок через друзів і волонтерів шукати базові речі для служби – аптечки, одяг, джгути, щоб врятувати себе та побратимів.

Звичайно, під час великої війни не можна на 100% одразу закрити всі потреби. Але коли ми читаємо чергове розслідування корупції і у відповідь чуємо від посадовців Міноборони чи інших відомств нахабну брехню – у будь-якої адекватної, патріотичної людини уривається терпець.

Як подолати проблему?

Наша команда "Розумної політики" багато разів підіймала питання про те, що корупція під час війни – вже не корупція, а мародерство. Мародерство на крові, за яке має бути максимальне покарання.

А зараз це почали озвучувати і у владі, на жаль, для піару та захисту своїх власних інтересів. Не дивлячись на це, ми зареєстрували законопроект [№9659](#). Пропонуємо запровадити статтю 111-3 до Кримінального Кодексу, де буде вказана така сама відповідальність за корупційні діяння на території України, як і за державну зраду під час воєнного стану. Позбавлення волі на строк 15 років або довічне з конфіскацією майна.

Дуже важливий аспект: цими злочинами мають займатися профільні антикорупційні органи, а саме НАБУ, САП і Вищий антикорупційний суд. По-перше, їх саме для цього створювали і у них є весь спектр повноважень, щоб виявляти і фіксувати корупціонерів. По-друге, на цьому наполягають і наші міжнародні партнери, які бачать можливість незалежного і неупередженого розслідування таких злочинів.

При цьому ідея, яка пропонувалася останніми днями представниками влади, передавати підслідність злочинів топ-корупціонерів Службі безпеці України – не витримує жодної критики. **Такий крок відкриває прямий шлях для політичного тиску, а з іншого боку – дає можливість приховати і поховати "власні" справи, що сьогодні мають знаходитися в центрі уваги. Їх вирішення конче потребує українське суспільство.**

Це питання закупівлі курток для військових, провал оборонних закупівель, неадекватне витрачання коштів на будівництво інфраструктурних об'єктів, корупція на відновленні та багато іншого. Фактів для перевірок, на жаль, аж занадто багато. Тому ці питання мають розслідувати профільні антикорупційні органи. Я дуже сподіваюся, що їх робота буде більш ефективною, ніж сьогодні. Але це точно не привід надати СБУ ще більше повноважень. **Ця структура підпорядкована центральній владі і фактично може виконувати ті замовлення, які будуть їй поставлені.**

Ще один дуже важливий аспект, який є у нашому законопроекті – **для жодного топ-чиновника чи політика не має бути індульгенції.** Ми дуже добре пам'ятаємо вислів Президента про те, що "кожен з нас президент". Але це не лише пільга, це й відповідальність. Кожен чиновник має нести відповідальність, якщо він порушив закон та вирішив нажитися на Україні в такий складний час. І народний депутат, і Голова Верховної Ради, і Прем'єр-міністр України, і міністри, і Офіс президента, і навіть сам голова держави. **Перед законом мають бути всі рівні.»¹⁵⁴**

Як і у випадку інтерв'ю Дар'ї Каленюк Ілоні Довгань, ми можемо спостерігати значну ступінь інтердискурсивності у вимірі співвідношення «військового» та «опозиційного» дискурсів. Проте якщо у попередньому випадку, ця

¹⁵⁴ Разумков Д. Корупція = Державна зрада. "Розумна політика" зареєструвала надважливий законопроект. *Українська правда - Блоги*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/64f0386214166/>.

інтердискурсивність втілювалась «амбівалетно», то у статті Дмитра Разумкова вони є взаємодоповнюючими. Про це свідчить те, що він задає позначнику корупції (що виступає «вузловою точкою») моменти дискурсу та транзитивності із обох артикуляційних систем, а саме «корупція вбиває» (військовий дискурс), «корупція охопила владу, немов епідемія» (опозиційний дискурс), «стала другою після війни загрозою національній безпеці» (військовий дискурс), «постріл у спину солдату і командиру на фронті і в тилу»¹⁵⁵ (військовий дискурс). Водночас, при означенні «представників влади» та заданні їм суб'єктних позицій, він здебільшого використовує пресупозиції, які відсилають до ключової ідентичності «корумпованого уряду» - вислів «ви крадете в тих, хто вас захищає»¹⁵⁶, стає «послідовним висновком» військового дискурсу, виробленого при цьому із загальноприйнятого уявлення цієї генералізованої, "корумпованої" лексеми. У тій же мірі, Дмитро Разумков підтримує конвенції «опозиційного дискурсу», у вимірі означення «антикорупційної політики» як функціонування «профільних антикорупційних органів». Таким чином, фактично, використовуючи наявні пресупозиції «опозиційного дискурсу», з однієї сторони, та «військового дискурсу», з іншої, він спростовує інші елементи артикуляційної системи Володимира Зеленського та визначає його, а також підпорядковані йому органи, як «внутрішнього ворога», що унаслідок «корупційних» транзитивностей «вбивають», «загрожують національній безпеці»¹⁵⁷, «стріляють у спину солдату і командиру на фронті і в тилу»¹⁵⁸, а тепер, «завдяки» пропонованій антикорупційній політиці, прагнуть «уникнути відповідальності»¹⁵⁹, «приховати і поховати "власні" справи»¹⁶⁰.

Таким чином, можливо стверджувати, що порядок дискурсу був реорганізований та утворив собою «гібридну конфігурацію», у якій, з однієї сторони, семантичне

¹⁵⁵ Там само

¹⁵⁶ Там само

¹⁵⁷ Там само

¹⁵⁸ Там само

¹⁵⁹ Там само

¹⁶⁰ Там само

значення корупції відтворюване попереднім «режимом істини», було не стільки виключене у «область дискурсу», скільки доповнене новим ланцюгом еквівалентності, що асоціює значення цього «мінливого знаку» із «екзистенційною загрозою» та «державною зрадою». У певній мірі, воно стало частиною «залишкової практики», які інші суб'єкти політики почали використовувати у своїх дискурсивних практиках, створюючи нові фрейми та когнітивні моделі. Водночас, функціональність нової норми сприйняття знаку не була реалізованою відповідно інтенції «початкового» продуцента дискурсу, оскільки вона була реконтекстуалізованою іншими суб'єктами політики у частині елементів (у першу чергу «антикорупційна політика», «ключові ідентичності»), які є похідними від неї. У тій же мірі, як Віктору Ющенку, попри седиментацію артикульованої ним інтерпретативної моделі корупції як проблеми політичної системи, не вдалось досягти загальноприйнятої рецепції саморепрезентації як "некорумпованої ідентичності", Володимир Зеленський не зміг виробити "легітимну" модель "антикорупційної політики" в рамках власної артикуляційної системи, причиною чого стала, здебільшого, застосування ним лише тих залишкових практик, що були утворені внаслідок війни (довіра до "мілітаризованих ключових ідентичностей", екзистенційна безпека як ключова потреба) при відсутності артикуляції конвенцій "режиму істини", які торкаються означення корупції. Вироблена ним же епістема стала тим фреймом, який використали проти нього інші суб'єкти політики, перешкоджаючи матеріалізації уявлених ним значень.

ВИСНОВКИ

У підсумку, ми можемо зазначити, що мета роботи - визначення того, «яким чином контекст війни вплинув на характер артикуляції суб'єктами політики позначнику корупції у процесі боротьби за становлення культурної гегемонії», була виконаною.

Перш за все, шляхом обґрунтування функціональності дискурсу як практики влади, а також визначення значення позначника «корупції» як «порожнього означника», було виокремлено теоретико-методологічний вимір дискурсивного підходу до розуміння корупції.

Так, дискурс втілюється у якості артикуляційної системи, що містить у собі певні конвенції, фрейми, когнітивні моделі, які, означаючи ті чи інші значення соціальної реальності, разом із тим слугують у якості підтримки, або зміни того чи іншого соціального порядку відповідно до інтенцій його продуцента. Політична ж функціональність (як politics) дискурсу втілюється у тому, що він характеризується своєю агональною «природою», оскільки задання «моментів дискурсу» тим чи іншим елементам у межах артикуляційної системи разом із цим передбачає виключення інших його можливих означень у «область дискурсу». При цьому, процес артикуляції (або, іншими словами, політики) є безперервним, а отже ланцюги еквівалентностей, встановлені до тих чи інших значень соціальної реальності, є контингентними і можуть бути дестабілізованими як означеннями, що знаходяться в «області дискурсу», так і новими означеннями, сформованими у подальших комунікативних практиках. У цьому контексті, одним із головних «об'єктів» політики є «пусті», або ж «мінливі» знаки, що характеризуються полісемантичністю, об'єднуючи у собі значну, гетерогенну кількість ланцюгів еквівалентностей, успішна седиментація яких утворює ті чи інші натуралізовані конвенції, що у подальшому конституують наступні комунікативні та соціальні практики. (Водночас, процес політики, що реалізується у окремих комунікативних актах, може втілюватись не лише у відтворенні певної однієї артикуляційної

системи продуцента дискурсивної практики, але також і слугувати у якості «індикатора» соціальних змін, репрезентуючи у собі динаміку тих чи інших дискурсів, «балансу сил» між суб'єктами політики, чи іншими соціальними явищами.)

Звідси випливає те, що корупція є «елементом», оскільки вона є полісемантичним знаком, що отримує значення лише у межах певного дискурсу шляхом відповідної артикуляції, при цьому виключаючи інші можливості інтерпретувати знак унаслідок їх виведення у область дискурсу. Таким чином, урахувавши фактори 1) множинності та неоднорідності дискурсів, 2) безперервності продукування дискурсивних, (мовленнєвих) практик, а також 3) прагненням дискурсів артикулювати елементи під власне значення, **значення корупції є результатом агональної дискурсивної взаємодії суб'єктів символічної влади, реалізованої шляхом відтворення дискурсивних практик, що встановлюють значення соціальної реальності у межах власних артикуляційних систем із метою досягнення культурної гегемонії у формі єдиної моделі легітимного бачення світу та відповідного соціального порядку.**

Особливість позначнику «корупція» також полягає у тому що саме він стає одним із головних об'єктів «політики» - із однієї сторони, він є широким та невизначеним терміном, який об'єднує у собі значну кількість ланцюгів еквівалентностей, але при цьому він містить у собі чітко виражене семантичне наповнення, яке встановлює когерентність «корупції» до певного негативного означення, тим самим «виконуючи нормотворчу функцію»¹⁶¹. Таким чином, поняття «корупції» можливо також охарактеризувати як «мінливий знак», «політичне» значення якого полягає у тому, що у дискурсивних практиках суб'єктів політики воно отримує функціональність «вузлової точки»¹⁶². Таким

¹⁶¹ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

¹⁶² Nabers D. A poststructuralist discourse theory of global politics. New York : Palgrave Macmillan US, 2015.

URL: <https://doi.org/10.1057/9781137528070>

чином, наслідком седиментації когнітивних моделей, сформованих у дискурсивних практиках, що обумовили конвенційно визнану модель розуміння корупції, є те, що у подальшому вони виступатимуть у якості пресупозицій, які впливатимуть на подальші дискурсивні практики у вимірі метамови, та встановлюватимуть означення інших знаків, які є пов'язаними із нею у артикуляційній системі. Звідси впливає те, що «наповнене» значення корупції стає засобом подальшого фреймування, оскільки концептуалізуватиме поняття антикорупційної політики, причин корупції, «проблеми», «форм корупції»,¹⁶³ а також надаватиме означення тим чи іншим суб'єктним позиціям, як у вимірі «Іншого», який відповідатиме ознакам корупційності, так і у вимірі того, хто протидіє їй.

Крім того, консенсус навколо означення «корупції» у формі наявності суспільно реципіюваних конвенцій разом із цим визначає і рецепцію його ідеаційного змісту, що «містить у собі ту чи іншу систему переконань»¹⁶⁴, яка упорядковує, легітимізує, та визначає у собі межі мислимого, очікуваного, та допустимого поля дії в рамках суб'єктної позиції, що впливає із такої епістеми. Таким чином, седиментоване значення «корупції» легітимізує, і водночас ідеологічно мобілізує втілення тих чи інших соціальних практик, конституюваних його ідеаційним наповненням. Звідси впливає те, що продуцент дискурсу, конвенції якого були седиментованими, впливаючи на організацію дискурсивних практик у межах порядку дискурсу, разом із тим встановлює механізм влади у вимірі «епістеми», яка легітимізує підтримку такого соціального порядку та відтворення таких соціальних практик, що були б когерентними до встановленого у дискурсі «режиму істини». У вимірі корупції, такими соціальними практиками, направленними на «матеріалізацію уявлюваного», є реалізація антикорупційної політики, а оскільки корупція є вузловою точкою, означення якої моделює сприйняття оточуючих її елементів, то «антикорупція», таким чином, стає продуктом квазіприроднього

¹⁶³ Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.

¹⁶⁴ Fairclough N. General introduction / N. Fairclough // *Critical discourse analysis: the critical study of language*. – London, 1995. – P. 1–21.

розуміння міфу, оскільки вона перебуває у стані залежності, виробленого у результаті артикуляційного співвідношення, створеного суб'єктом політики. Звідси випливає те, що антикорупційна політика є результатом інституційного закріплення ідеологічних концептів домінуючого дискурсу, яка є засобом відтворення влади та домінування, оскільки сприяє формуванню такого соціального порядку, який є найбільш когерентним до інтенцій продуцента панівного дискурсу.

У свою чергу, концепт седиментації знаку Дірка Наберса дозволив організувати структуру дискурс-аналізу артикуляції суб'єктами політики значення корупції на макрорівні інтертекстуальної мережі: продуцент дискурсу, використовуючи ті чи інші залишкові практики та інкорпорує їх символічний капітал у межах власної дискурсивної практики, артикулює власне семантичне означення цього позначнику, яке, у свою чергу, входить у контрадикцію із артикуляційними системами конкурентних політичних сил, які з метою отримання культурної гегемонії відтворюють альтернативні значення корупції, результатом чого є встановлення відповідної до седиментованого дискурсу фіксації значень, усталення відповідної епістеми у вигляді системи знань та переконань, що впливають із таких ланцюгів еквівалентності, а також її інституціалізація як на рівні встановлення тих чи інших суспільних норм, так і на рівні політичної інституціалізації у вимірі реформ відповідних інститутів. У подальшому, седиментований дискурс (або ж «міф») сам втілюється у якості залишкової практики, яку використовуватимуть суб'єкти політики для встановлення гегемонії нової артикуляційної системи у порядку дискурсу.

Крім того, задля виокремлення компаративної специфіки сучасного характеру артикуляції позначнику «корупції», а також дослідження процесу седиментації цього елементу у вимірі зіткнення цієї артикуляційної системи із альтернативними, «конкурентними» семіологічними системами означення знаку, концептуалізованого Дірком Наберсом, були встановлені наявні інтерпретативні

моделі корупції в українському порядку дискурсу. Визначено, що інтерпретативними моделями означення «корупції» в українському порядку дискурсу, що застосовувалися суб'єктами політики у вимірі боротьби за встановлення гегемонії, є її розуміння як проблеми «політичної системи», що є протилежністю до демократії та євроінтеграції, а також як проблеми «принципала-агента».

Домінуючим в українському порядку дискурсу, станом на період від Помаранчевої Революції до існування коаліції «Європейської України», залишалася модель розуміння корупції як проблеми «політичної системи», що є протилежністю до демократії та євроінтеграції, початково артикульованої у опозиційному дискурсі Віктора Ющенка. Її ключовими рисами є системний підхід до розуміння корупції, означення «корумпованої ідентичності» як «уряду» в цілому, та «громадянського суспільства» як «некорумпованої» суб'єктної позиції, що «протистоїть» їй. Антикорупційною політикою, із призми такої когнітивної моделі, є здійснення таких соціальних практик, які передбачають реалізацію заходів, пов'язаних із створенням середовища, в рамках якого ускладнюється можливість відтворення ненормативної поведінки акторів всередині системи.

Альтернативною моделлю розуміння корупції є її репрезентація як проблеми «принципала-агента», де корупція уявляється не стільки як «системна помилка», скільки як «помилка всередині системи», що втілюється у якості недоброчесної поведінки окремих агентів у вимірі зловживання повноваженнями, наданими «принципалом», яку репрезентував Віктор Янукович у своїх дискурсивних практиках. Із цієї призми, «корумпованою ідентичністю» виступають окремі «недоброчесні» особи («агенти»), у той час як «антагоністичною» у відношенні до неї, «некорумпованою» суб'єктною позицією є особа «принципала». Таким чином, антикорупційна політика, конституйована таким означенням корупції, реалізується через втілення таких соціальних практик, що передбачають надання більших повноважень принципалові для реалізації артикульованих ним

транзитивностей у вимірі здійснення «антикорупційних заходів» (які, у свою чергу, приймають форму того чи іншого «санкціонування» тих осіб, що діяли «ненормативно»).

Динаміка процесу седиментації означення корупції, що тривала у період від Помаранчевої Революції до Революції Гідності, ілюстративно втілила функціональність концепту "динамічності", "несуб'єктності" влади Мішеля Фуко – хоча формована Віктором Ющенком артикуляційна система стала домінуючою в українському порядку дискурсу, йому не вдалось досягти матеріалізації уявлюваного значення, оскільки рециповані конвенції не надали останньому символічну владу, а стали тими пресупозиціями, які підірвали його символічний капітал. Когнітивна структура «опозиційного дискурсу», яка асоціювала значення уряду із «корупційністю» стала загальноприйнятим, «натуралізованим» сенсом, та частиною системи знань та переконань, яку реципієнти використовували також і при інтерпретації уряду за президентства Віктора Ющенка. Попри відтворення Віктором Януковичем артикуляційних практик, направлених на означення корупції як недоброчесної поведінки службових осіб у рамках проблеми «принципала-агента», домінуючим у політичному дискурсі, натомість, залишився артикульований Віктором Ющенком фрейм корупції як проблеми політичної системи, яка є протилежністю демократії та євроінтеграції. Репрезентована у медійному дискурсі негативна ідентичність уряду Януковича лише посилила рецепцію встановленого ланцюга еквівалентності, де «корупціонерам» було надано означення приналежності до структури політичної влади, а «антикорупціонерам» - опозиційність, про-демократичність, про-європейськість, та приналежність до «громадянського суспільства», що, у свою чергу, стало чинником для «Євромайдану», та подальшого утворення наглядних політично незалежних інституцій для контролю за органами влади (у першу чергу, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, та Національне агентство з питань запобігання корупції). Таким чином, седиментований фрейм розуміння корупції, артикульований Віктором

Ющенком, щодо її сприйняття як проблеми політичної системи, пройшов етап матеріалізації уявлюваного значення лише після того, як «опозиційний дискурс» «здобув» раніше відсутню «некорупційну» ідентичність, що повинна була б виступати «ініціатором» змін, обумовлених артикульованою «дискурсивною кризою».

Завдяки виокремленому теоретико-методологічному виміру дискурсивного підходу до розуміння корупції, а також встановленим мнемонічним рамкам визначення, відтворюваних у попередніх дискурсивних практиках у межах дискурсу корупції, був проведений дискурс-аналіз, що дозволив виявити характер артикуляції позначнику «корупції» в умовах війни.

На прикладі дискурс-аналізу інтерв'ю, яке надав Володимир Зеленський каналу 1+1 за назвою «Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023»¹⁶⁵, було розкрито ідеаційний і функціональний характер фреймування корупції як «екзистенційної загрози» та «державної зради». Із призми міжособистісного виміру мови, встановлено використання мілітаристського дискурсу Володимиром Зеленським, яка вказує на застосування дискурсивної стратегії, що полягає у саморепрезентації із позиції "військового" на основі утвореної сформованої внаслідок війни високої ступені довіри до інститутів, пов'язаних із військовою справою. У свою чергу, це є проявом першого елемента седиментації знаку, використання «залишкової практики», яке дозволило Володимирі Зеленському інкорпорувати символічний капітал цієї ідентичності у межах власної комунікативної практики, задаючи більш високу ступінь модальності висловлюваному судженню на основі поширеності довіри суспільства до ЗСУ. Також, із призми ідеаційного виміру мови було встановлено, що мілітаристський дискурс, використовуваний Володимиром Зеленським, виступив не лише у якості «інструменту» саморепрезентації у комунікативній практиці, але

¹⁶⁵ Офіс Президента України. Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31gc0zOyeTo>.

і «засобом» означення позначнику «корупції», оскільки продуцентом дискурсу було встановлено принцип еквівалентності між цим поняттям та лексичними кооптаціями «екзистенційна загроза» і «державна зрада», що є проявом другого елементу седиментації знаку. У свою чергу, така модель розуміння корупції дозволяє Володимирі Зеленському реалізувати третій елемент седиментації знаку, а саме позитивно репрезентувати себе як «гаранта національної безпеки», який «веде війну» із «Іншим» - «внутрішнім ворогом», у відношенні до якого було встановлено означення «корупційності», шляхом «зброї» - антикорупційної політики у формі прирівняння корупції до державної зради. У контексті ж політичної боротьби, успішна седиментація цього знаку також сприяла би формуванню такого соціального порядку, яка була би вигідною для продуцента панівного дискурсу, оскільки потенційні суб'єкти корупційного правопорушення та «новий» anticorruption body у вигляді СБУ знаходились би в межах однієї політичної сили, що ускладнювало би ведення повноцінної антикорупційної політики унаслідок посилення монополії, що забезпечило б посилення панівної диспозиції продуценту дискурсу.

Таким чином, «фрейм» корупції, формований Володимиром Зеленським є відмінним як від фрейму корупції як «системної проблеми» (що передбачає дихотомію «режиму»-опозиції), створеної Віктором Ющенком, так і від фрейму «принципала-агента», створеної Віктором Януковичем, і водночас містить деякі спільні риси із обома ними. Так, на відміну від фрейму корупції як «системної проблеми», Володимир Зеленський артикулює корупцію не стільки як «системну помилку», скільки як «помилку всередині системи». Водночас, артикулюючи «антикорупційну політику» Володимир Зеленський пропонує саме системне рішення у вимірі зміни нормативного поняття «корупції» та її регулювання. Проте, сама функціональність «антикорупційної політики», що впливає із позначнику «корупції» є більш наближеною до моделі розуміння корупції як проблеми «принципала-агента», формованої Віктором Януковичем, оскільки її реалізація фактично сприятиме досягненню інтенцій продуцента дискурсу у вимірі волі до

влади унаслідок більшої централізації влади, у той час як сам характер «боротьби із корупцією» приймає форму більш жорсткого санкціонування осіб, що визначаються як «корумповані»

У свою чергу, подальший дискурс-аналіз комунікативних подій «б причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради»¹⁶⁶ від Transparency International Ukraine, «Під виглядом прирівняння корупції до “державної зради” Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності»¹⁶⁷ Центру протидії корупції, а також «Корупція = Державна зрада. "Розумна політика" зареєструвала надважливий законопроект»¹⁶⁸ Дмитра Разумкова, що виникли у результаті зіткнення артикуляційної системи, продюкованої Володимиром Зеленським, із іншими інтерпретативними моделями знаку, дозволив встановити вплив «дискурсивної кризи» на дискурс корупції у політичному порядку дискурсу у вимірі динаміки артикуляційного характеру взаємодії суб’єктів політики навколо «пустого означника» корупції.

Так, порядок дискурсу був реорганізований та утворив собою «гібридну конфігурацію», у якій, з однієї сторони, семантичне значення корупції відтворюване попереднім «режимом істини», було не стільки виключене у «область дискурсу», скільки доповнене новим ланцюгом еквівалентності, що асоціює значення цього «мінливого знаку» із «екзистенційною загрозою» та «державною зрадою». У певній мірі, воно стало частиною «залишкової практики», які інші суб’єкти політики почали використовувати у своїх дискурсивних практиках, створюючи нові фрейми та когнітивні моделі. Водночас, функціональність нової норми сприйняття знаку не була реалізованою відповідно

¹⁶⁶ б причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради - Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptsiyu-ne-mozhna-pryryvnyaty-do-derzhzrady/>

¹⁶⁷ Під виглядом прирівняння корупції до “державної зради” Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності. *Центр протидії корупції*. URL: <https://antac.org.ua/news/pid-vyhlidom-pryryvniannia-koruptsii-do-derzhavnoi-zrady-tatarov-khoche-peredaty-spravy-pro-top-koruptsiuu-vid-nabu-do-sbu-meta-vlady-unyknyty-vidpovidalnosti/>

¹⁶⁸ Разумков Д. Корупція = Державна зрада. “Розумна політика” зареєструвала надважливий законопроект. *Українська правда - Блоги*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/64f0386214166/>.

інтенції «початкового» продуцента дискурсу, оскільки вона була реконтекстуалізованою іншими суб'єктами політики у частині елементів (у першу чергу «антикорупційна політика», «ключові ідентичності»), які є похідними від неї. У тій же мірі, як Віктору Ющенку, попри седиментацію артикульованої ним інтерпретативної моделі корупції як проблеми політичної системи, не вдалось досягти загальноприйнятої рецепції саморепрезентації як "некорумпованої ідентичності", Володимир Зеленський не зміг виробити "легітимну" модель "антикорупційної політики" в рамках власної артикуляційної системи, причиною чого стала, здебільшого, застосування ним лише тих залишкових практик, що були утворені внаслідок війни (довіра до "мілітаризованих ключових ідентичностей", екзистенційна безпека як ключова потреба) при відсутності артикуляції конвенцій "режиму істини", які торкаються означення корупції. Вироблена ним же епістема стала тим фреймом, який використали проти нього інші суб'єкти політики, перешкоджаючи матеріалізації уявлюваних ним значень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гус О. Поєднання конструктивістського та емпірико-аналітичного підходів до вивчення корупції. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 183–208.
2. Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.
3. Jørgensen M. W., Phillips L. J. Discourse analysis as theory and method. 2002. Ch. 3 : Critical discourse analysis. P. 60-96. URL: <https://methods.sagepub.com/book/mono/discourse-analysis-as-theory-and-method/toc>;
Пшик В. Символічна влада ЗМІ в умовах комерціалізації. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23561>.
4. Fairclough N. Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities [Electronic resource] / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 1–21.: URL: https://www.academia.edu/44789534/ Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_email_work_card=view-paper
5. Кулик В. Медії в сучасній Україні // Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. – Київ, 2010. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kulyk_Volodymyr/Dyskurs_ukrainskykh_medii_identychnosti_ideolohii_vladni_stosunky.pdf?PHPSESSID=jegusi6ksallqrdst4dacnebn0
6. Fairclough N. General introduction [Electronic resource] / N. Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 1–21. – URL: https://www.academia.edu/44789534/ _Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_email_work_card=view-paper
7. Fairclough N. Critical analysis of media discourse / N. Fairclough // Media discourse. – London, 1995. – P. 53–68
8. Huss O. Corruption, Crisis, and Change: Use and Misuse of an Empty Signifier / Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics / ed. by E. Resende, D. Budrytè, D. Buhari-Gulmez. Cham : Springer International Publishing, 2018. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-78589-9>

9. Офіс Президента України. Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=31gc0zOyeTo>.
10. 6 причин, чому корупцію не можна прирівняти до держзради - Transparency International Ukraine. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptsiyu-ne-mozhna-pryryvnyaty-do-derzhzrady/>
11. Під виглядом прирівняння корупції до “державної зради” Татаров хоче передати справи про ТОП корупцію від НАБУ до СБУ. Мета влади – уникнути відповідальності. Центр протидії корупції. URL: <https://antac.org.ua/news/pid-vyhlidom-pryryvniannia-koruptsii-do-derzhavnoi-zrady-tatarov-khoche-peredaty-spravy-pro-top-koruptsiuu-vid-nabu-do-sbu-meta-vlady-unyknyty-vidpovidalnosti/>
12. Разумков Д. Корупція = Державна зрада. ”Розумна політика” зареєструвала надважливий законопроект. Українська правда - Блоги. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/64f0386214166/>.
13. Fairclough N. Critical discourse analysis as a method in social scientific research / Norman Fairclough // *Methods of critical discourse analysis*. – London, 2001. – P. 121–139
14. Jørgensen M. W., Phillips L. J. Discourse analysis as theory and method. 2002. Ch. 2 : Laclau and Mouffe’s Discourse Theory. P. 24–60. URL: <https://methods.sagepub.com/book/mono/discourse-analysis-as-theory-and-method/toc>.
15. Jessop B. Critical discourse analysis in Laclau and Mouffe’s post-Marxism. *Simbiótica*. 2019. Vol. 6, no. 2. P. 8–30. URL: <https://www.redalyc.org/journal/5759/575962175004/html/>.
16. Bourdieu P. *Politics and sociology: general sociology, volume 5* / trans. from fr. by P. Collier. 2023.
17. Грамші А. В'язничні зошити / пер. з іт. Р. Тиса. 2-ге вид. Київ : Вперед, 2017. 417 с.
18. Nabers D. *A poststructuralist discourse theory of global politics*. New York : Palgrave Macmillan US, 2015. URL: <https://doi.org/10.1057/9781137528070>
19. Laclau E., Mouffe C. *Hegemony and socialist strategy*. 2nd ed. New York : Verso, 2001. 198 p.

20. "Myth Today". Twentieth Century Theories of Art, edited by James M. Thompson, Montreal: McGill-Queen's University Press, 1990, pp. 357-365.
<https://doi.org/10.1515/9780773596054-038>
21. Fairclough N. Discourse, change and hegemony [Electronic resource] / Norman Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 91–112. – Mode of access:
https://www.academia.edu/44789534/Norman_Fairclough_Critical_Discourse_Analysis_T_BookFi_email_work_card=view-paper
22. Bourdieu P., Wacquant L. Symbolic capital and social classes. Journal of Classical Sociology. 2013. Vol. 13, no. 2. P. 292–302. URL:
<https://doi.org/10.1177/1468795x12468736>
23. Fairclough N. Communication in the mass media / Norman Fairclough // Media discourse. – London, 1995. – P. 35–53.
24. Fairclough N. Textual analysis in social research / Norman Fairclough // Critical discourse analysis: the critical study of language. – London, 1995. – P. 183–215
25. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
26. Що таке корупція? - Transparency International Ukraine. Transparency International Ukraine URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-take-koruptsiya/>
27. Гус О. Система корупції в Україні та її роль у підтриманні гібридного режиму. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. 2021. С. 623–650.
28. Bourdieu P. The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. 1986
29. Фуко, Мішель. Археологія знання / Пер. з фр. В. Шовкун. — К.: Вид-во Соломії Павли-чко “Основи”, 2003. — 326 с.
30. Yushchenko V. Ukraine's Choice. Wall Street Journal. URL:
<https://www.wsj.com/articles/SB109329771672198865>
31. Після обрання президентом України Ющенко підпише указ про створення комітету народного контролю з відділами в областях. УНІАН.

32. Про Концепцію подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності" : Указ Президента України від 11.09.2006 № 742/2006 : станом на 27 жовт. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742/2006#Text>.
33. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Національна безпека і оборона. 2009. С. 49–67. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD111_2009_ukr.pdf.
34. Громадянське суспільство проти корупції в Україні: способи впливу [Текст] / Макс Бадер, Оксана Гус, Андрій Мелешевич, Оксана Нестеренко // Аналітичні документи. – 2019. – лип. – С. 2-23.
35. Янукович вважає, що корупціонери намагаються впливати на журналістів. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/465064-yanukovich-vvajaе-scho-koruptsioneri-namagayutsya-vplivati-na-jurnalistiv.html>.
36. Положення про Національний антикорупційний комітет : Указ Президента України від 01.09.2011 № № 890/2011. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8902011-13542>.
37. Дем'янчук О. Державна політика і державне управління: політологічні аспекти. – Київ, 2008.
38. Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of language. London : Longman, 1995. 265 p.
39. Підсумки 2023 року: громадська думка українців. Фонд демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2023-roku-gromadska-dumka-ukraintsiv>
40. Dijk T. A. v. Discourse and power. New York : Palgrave Macmillan, 2008
41. On the twenty guiding principles for the fight against corruption : Resolution of 06.11.1997. URL: <https://polis.osce.org/council-europe-resolution-97-24-twenty-guiding-principles-fight-against-corruption>.
42. Стаття 111. Державна зрада : КРИМІН. КОДЕКС УКРАЇНИ. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t222113?ed=2022_03_03&an=8.

43. Цифри (НЕ) брешуть, або боротьба з корупцією за даними статистики. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/strong-tsyfry-ne-breshut-abo-borotba-z-koruptsiyeyu-za-danymy-statystyky-strong/>.
44. КИЇВ24 | Телеканал Київ. "Корупція - це державна зрада": як Офіс Президента придумав врятувати топ-корупціонерів, 2023. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=x2NspB1lp_U.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: Дискурс і влада: семантичне значення корупції в умовах війни

Студент: Пшик Владислав Русланович

Рік навчання: 2

Факультет: Факультет соціальних наук і соціальних технологій

Науковий керівник: Кандидат філософських наук, доцент, Амельченко Н.А

Рецензент:

Захищена “ ____ ” _____ 200_ р.

Короткий зміст роботи:

Робота присвячена проблематиці зміни артикуляційного характеру дискурсу корупції в умовах війни та розкриттю дослідницького питання «яким чином контекст війни вплинув на характер артикуляції суб'єктами політики позначнику корупції у процесі боротьби за становлення культурної гегемонії?». Дослідження включає у себе:

1. Визначення функціональності дискурсу як практики влади, що полягає у його відтворенні в якості артикуляційної системи, яка містить у собі певні конвенції, фрейми, когнітивні моделі в межах артикульованої семантичної структури, седиментація яких сприяє підтримці, або зміні того чи іншого соціального порядку відповідно до інтенцій його продуцента, де головним «об'єктом» політики є «порожні означники», що об'єднують у собі значну, гетерогенну кількість ланцюгів еквівалентностей, натуралізація конвенцій яких у подальшому конститує наступні комунікативні та соціальні практики.
2. Обґрунтування значення позначника «корупції» як «порожнього означника», який:
 - 1) Є результатом агональної дискурсивної взаємодії суб'єктів символічної влади, реалізованої шляхом відтворення дискурсивних практик, що встановлюють значення соціальної реальності у межах власних артикуляційних систем із метою досягнення культурної гегемонії у формі єдиної моделі легітимного бачення світу та відповідного соціального порядку

- 2) Слугує у якості об'єкту (як «мінливий знак»), і, у випадку успішної рецепції, інструменту політики (як «вузлова точка»), функціональність якого полягає в утворенні пресупозицій, що впливатимуть на подальші дискурсивні практики у вимірі метамови, та встановлюватимуть означення інших знаків, які є пов'язаними із ним у артикуляційній системі.
- 3) Легітимізує, і водночас ідеологічно мобілізує втілення тих чи інших соціальних практик, конституюваних його ідеаційним наповненням.
3. Встановлення інтерпретативних моделей корупції в українському порядку дискурсу, що застосовувалися суб'єктами політики у вимірі боротьби за встановлення гегемонії, де на противагу визначення корупції як недоброчесної поведінки службових осіб у рамках проблеми «принципала-агента», формованої Віктором Януковичем, домінуючим, станом на період від Помаранчевої Революції», залишалася модель розуміння корупції як проблеми «політичної системи», що є протилежністю до демократії та євроінтеграції, початково артикульованої у опозиційному дискурсі Віктора Ющенка, ключовими рисами якого є системний підхід до розуміння корупції, означення «корумпованої ідентичності» як «уряду» в цілому, та «громадянського суспільства», як «некорумпованої» суб'єктної позиції, що «протистоїть» їй.
4. Розкриття ідеаційного і функціонального характеру фреймування корупції як «екзистенційної загрози» та «державної зради» шляхом дискурс-аналізу «Інтерв'ю Володимира Зеленського Наталії Мосейчук за підсумками ключових подій серпня 27.08.2023», що втілюється шляхом реконтекстуалізації мілітаристського дискурсу з метою:
 - 1) інкорпорації символічного капіталу «мілітаристської» ідентичності шляхом застосування залишкової практики, що була утворена внаслідок війни
 - 2) матеріалізації уявлюваного значення «антикорупції», що втілюється у артикульованому фреймі «антикорупційної політики» - прирівненні корупції до державної зради.
5. Встановлення впливу «дискурсивної кризи» на дискурс корупції у політичному порядку дискурсу шляхом дискурс-аналізу комунікативних

подій, що є частиною «інтертекстуальної мережі», яка виникла у результаті зіткнення артикуляційної системи, продукованої Володимиром Зеленським, із іншими інтерпретативними моделями знаку, та яка репрезентує динаміку артикуляційного характеру взаємодії суб'єктів політики навколо «пустого означника» корупції у порядку дискурсу.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, шістьох підрозділів, висновків, та списку використаної літератури. Обсяг роботи складає 91 сторінку.